

“Нищо и никой не е свършен. Това важи и за медиите в Югоизточна Европа. До този момент SEEMO е изразила многократно притеснения относно начина, по който журналистите и медиите са заплашвани официално, на политическата сцена както и когато е взимала отношение относно безопасността на журналистите. В рамките на Европа, отговорността да гарантираме медийната свобода е обща.”

Ерхард Бусек, президент на Института за Дунавския район и Централна Европа, Виена Австрия и координатор на Югоизточната инициатива за сътрудничество в Европа (SECI)

“Бих искал да похваля работата на международната неправителствена организация SEEMO, която събира на едно място редактори, медийни издатели и водещи журналисти от Южна и Източна Европа от много години. Тъй като един от приоритетите на президентския ми мандат е подпомагането на помирието между държавите в региона, установяването на сътрудничество в различни области и развитието на приятелски отношения между нациите, аз се стремя към същите цели.”

Иво Йосипович, бивш президент на Хърватия, Загреб, Хърватия

„Основните задачи на SEEMO винаги са били борбата за медийна свобода и борбата против корупцията, както и изграждането на връзки между медийните представители в региона и организациите на международно равнище. Днес SEEMO е уважавана от медийни компании и медийни собственици, журналисти, но също така и от всички други важни актьори в обществото включително и водещи политически представители и международни организации.”

Др. Михаел Шпинделегър, бивш вице-канцлер и министър на външните работи на Република Австрия, Виена, Австрия

“Ролята на SEEMO е водеща за защитата, подкрепата и напътстването на журналистите от Южна, Източна и Централна Европа.”

Марина Константиноу, главен редактор на вестник *Журналул Национал*, Букурещ, Румъния

“Реакцията и подкрепата на SEEMO беше много важна за мен, не само в морално отношение, но също така те спомогнаха за по-бързото реагиране на държавните институции. Този вид натиск от международни организации към хърватските власти е изключително важен, защото показва, че случаят се следи и извън пределите на Хърватия.”

Драго Хедъл, репортер, *Ютарний лист*, Загреб- Осийек и автор, Хърватия

“Няма да бъде преувеличено, ако кажа колко е важна подобна подкрепа (на организацията SEEMO). Гласността- и на местно и на международно равнище- на случай, като моя е много важна.”

Анушка Делич, разследващ журналист във вестник *Дело*, Любляна, Словения

SEEMO

Ръководство на Мрежата за Сигурност

Ръководство за работа на журналистите в извънредни ситуации

Автори: Саша Лекович, Йоргос Пападакис и Сладжана Матейевич

Редактор: Радомир Личина

S · E · E · M · O

INTERNATIONAL ACADEMY
International Media Center

Osservatorio
balcani e caucaso

SECEPRO
South East and Central Europe PR Organisation

Safety net for European Journalists
For Media Freedom in Italy and South-east Europe

Виена 2015

SEEMO

Ръководство на Мрежата за Сигурност

Ръководство за работа на журналистите в извънредни ситуации

Автори: Саша Лекович, Йоргос Пападакис и Сладжана Матейевич

Редактор: Радомир Личина

S · E · E · M · O

Ръководство на Мрежата за Сигурност– Организация на Медиите в Югоизточна Европа, SEEMO-SECEMO, SEEMO – IPI, Международна Академия – Международен Медиен Център и ПР Организация за Югоизточна и Централна Европа (SECEPRO)

Виена 2015

S E E E M O

Ръководство на мрежата за сигурност
 Ръководство за работа на журналистите в извънредни ситуации
 Автори: Саша Лекович, Йоргос Пападакис и Сладжана Матейевич

Издавател:

Организация на Медиите в Югоизточна Европа, SEEMO-SECEMO, SEEMO – IPI,
 Международна Академия – Международен Медиен Център и ПР Организация за
 Югоизточна и Централна Европа (SECEPRO), Виена 2015

Представител на издателя

Оливър Вуйович

Редактор

Радомир Личина

Коректорска дейност / превод / езикова редакция / превод асистент:

Бойан Кавич, Митя Мершол, Саша Лекович, Радомир Личина, Йоргос Пападакис, Кристина
 Стеванчевич, Сиобхан Хаган, Марина Константиноу, Людмила Ханджийска, Ида Черне, Сладжана
 Матеевич, Аня Антич, Юзгюн Юзчер, Ирене Диоли, Драган Секуловски, Иван Истван, Воислав
 Стамболия, Желко Бистрички

Предпечат

Растко Личина

Разпространение

6000 (общо на всички езици)

Печат

Digitprime, Белград съвместно със Standard 2, Belgrade

Съдържанието на настоящия документ е публикувано с лиценз за Creative Commons

Ако желаете да публикувате отново цялата книга или части от нея на вашата уеб страница, блог, социални мрежи или на друго място, можете да го направите като публикувате следния текст: „Този текст първоначално е бил публикуван от Организацията на медиите в Югоизточна Европа (SEEMO), съвместно с Osservatorio Balcani e Caucaso, Международната Академия Международен Медиен Център и ПР Организация за Югоизточна и Централна Европа (SECEPRO), Оливър Вуйович“

Проектът „Мрежа за безопасност на европейските журналисти: транснационална мрежа в подкрепа на медийната свобода в Италия и Югоизточна Европа“ е финансиран от Европейския Съюз. Настоящата публикация е изготвена с подкрепата на Европейския съюз. За съдържанието на тази публикация е отговорно единствено SEEMO и възгледите, изказани в тази публикация в никакъв случай не могат да бъдат възприети като възгледи на Европейския Съюз.

Съдържание

Предговор на редактора	7
Увод	9
Част 1: Отразяване на събитията в екстремни ситуации	11
Общи правила	11
A. Отразяване на събитията от военни зони	11
- В какво се състои то	11
- Как да отразяваме такива събития	13
- Примери/Досегашен опит	20
B. Отразяване на събитията по време на демонстрации, социални възбунения и други ситуации, в които се употребява насилие	36
- В какво се състои то	36
- Как да отразяваме такива събития	37
- Примери/Досегашен опит	39
C: Отразяване на природни и причинени от човека бедствия	42
- В какво се състои то	42
- Как да отразяваме такива събития	44
- Примери/Досегашен опит	46
Част 2:	49
Отразяване на събитията под натиск	49
Общи приложими правила	49
A. Вътрешен натиск (от колеги, началници, работодатели, собственици на медии):	49
- В какво се състои той	49
- Как да работите при такива условия	50
- Примери/Досегашен опит	51

Б. Вътрешен натиск (от политици, компании, рекламодатели)	52
- В какво се състои той	52
- Как да работите при такива условия	53
- Примери/Досегашен опит	53
В. Отразяване на събитията под натиска на директни заплахи и съдебни дела:	54
- В какво се състои то	54
- Как да работите при такива условия	55
- Примери/Досегашен опит	56
Част 3: Основни принципи на журналистическата етика и стандарти	65
А. Корупция	66
- Дефиниция	66
- Как да отразяваме корупцията	67
- Примери/Досегашен опит	68
Б: Как да избягваме и поправяме грешки	69
- Дефиниция	69
- Как да избегнете и поправите грешки	69
- Примери/Досегашен опит	70
В: Отразяване на събитията под влиянието на етническа, езикова, политическа, културна или спортна принадлежност	72
- Дефиниция	72
- Как да работите в такива условия	72
- Примери/Досегашен опит	74
Част 4: Предизвикателствата на новите технологии	75
Част 5: Общи съвети	83
Част 6: Допълнителни документи/публикации	89
Част 7: Съвети в отделните държави и контакти за връзка в спешни случаи	91
Бележки за авторите	95

Предговор на редактора

Въпреки че Южна, Централна и Източна Европа- регионът, който покрива SEEMO и в който се намира Италия- обхваща единадесет държави членки на ЕС, както и още няколко страни, които се намират в процес на преговори за присъединяване към съюза или такива, които се стремят към бъдещо членство към европейското семейство, медийната ситуация в този район далеч не е удовлетворяваща, както общо, така и индивидуално. Медиите, както и отделни журналисти, твърде често стават мишена на различни заплахы, на натиск, ограничения и дори директни атаки от страна на различни заинтересовани групи, лица от подземния свят или политически организации, водени от своите „демократично“ избрани представители.

Тази ситуация е много обезпокоителна и за съжаление е налице дори и при така да се каже „нормални и стабилни“ обстоятелства в практически всички държави в региона. Тази ситуация става далеч по-мрачна в условията на нестабилност и несигурност, които не са толкова редки в някои държави от Югоизточна Европа. Твърде много от работещите в медиите в миналото, както и в настоящето са изложени на огромен набор от опасности, рискове и атаки, както от политическо, така и от финансово и физическо естество. Твърде много колеги журналисти все още „живеят“ и работят в условията на постоянно полицейско наблюдение; твърде много брутални нападения и дори и убийства срещу журналисти остават неразкрити, докато нападателите им се наслаждават на свободата си безнаказани.

В самото начало на Организацията за медиите в Югоизточна Европа, през 2000 година, както и няколко години по-късно, SEEMO съумяваше да осигури нещо като убежище за колегите от региона, които се намираха в беда. За съжаление тези дни отдавна отминаха и в следствие бяхме принудени да пренасочим усилията си и да защитаваме журналистите чрез публикуването на протестни писма, които след това изпращахме на компетентните органи на засегнатите държави. Много от тези протести и петиции имаха някои положителни ефекти, но много често общите условия на работа на нашите колеги по време на извънредни ситуации не се подобриха значително.

Организацията SEEMO е много активна в стремежа си да дава подкрепа на журналисти в случай на натиск или нападение. Една от основните дейности на организацията е да защитава свободата на словото, като предоставя подкрепа на журналисти и медии в Югоизточна Европа. Над 65 процента от протестните писма на SEEMO адресирани до държавни лица и други официални представители са водили до положителни резултати в миналото. Всеки протест на SEEMO се разпространява до водещи регионални и международни медии, национални и международни правителствени и неправителствени

организации, политици, както и публични личности и институции. Освен това SEEMO поддържа няколко сайта посветени на свободата на пресата. Част от дейността на организацията се състои и в организирането на мисии за установяване нивото на медийната свобода в някои държави, както и в провеждането на мониторингови визити. В миналото SEEMO е подпомагала директно журналисти от региона, като им е предоставяла техническа апаратура и други видове помощ. Също така SEEMO е предоставяла помощ на журналисти, обект на смъртни заплахи.

В ръководство за ценностите и стандартите на работа на *Би Би Си* е записано, че в един идеален свят насоките към журналистите за това, как да си вършат съвестно работата, биха се състояли само от едно изречение: осланяйте се единствено на най-добрата си преценка. Но светът, в който живеем е далеч по-несвършен, особено в Югоизточна Европа.

Ето защо SEEMO поема инициативата да помогне на журналистите от тази част на света, като им предостави един практичен, ако не и прагматичен наръчник, съдържащ конкретни примери и съвети за това, как журналистите да се държат и да реагират при извънредни ситуации. Това ръководство съдържа също така някои основни правила на професионалното и безпристрастно отразяване на такива събития, които са от съществено значение за нашата работа.

Наръчникът предлага съвети от колеги, които са били обект на различни заплахи и натиск. Този наръчник е публикуван на английски, както и на български, хърватски, гръцки, италиански, македонски, черногорски, сръбски, словенски, румънски и турски. Надяваме се, че някои от тези препоръки и напътствия могат да ви бъдат полезни, в случай, че попаднете в подобна ситуация.

Настоящото ръководство е публикувано в рамките на проекта, организиран от Европейския съюз „Мрежа за безопасност на европейските журналисти: транснационална мрежа в подкрепа на медийната свобода в Италия и Югоизточна Европа“, с който Европейско транснационално партньорство, координирано от италианския мозъчен тръст Osservatorio Balcani e Caucaso (OBC) посвети годината 2014 на проучването на състоянието на медиите в Италия, Югоизточна Европа и Турция. Сред многото дейности патръборите насърчаваха обмен на знания в рамките на една много фрагментирана общност, изследваща свободата на медиите; наблюдава, документира и информира относно нарушения в областта на свободата на медиите в 11 европейски държави; събира и представя нагледно онлайн стотици нарушения на свободата на пресата в цяла Европа; предлагаше конкретна помощ на репортери, жертва на заплахи и на медийни специалисти; и повиши обществената осведоменост за проблем, който е еднакво разпространен и на изток и на запад.

Радомир Личина, редактор

Увод

Този наръчник за безопасност е изготвен като част от по-широка инициатива, която цели да помогне на хората, работещи в медиите в региона да бъдат по-сигурни и защитени в ежедневноста си работа, докато в същото време продължават да работят професионално и отговорно.

В твърде много случаи журналистите и медиите в твърде много държави от нашия регион са били и все още са умишлено и тайно нападани и заплашвани от тези, които се страхуват от общественото внимание, без значение, дали става въпрос за корумпирани политици, медийни магнати, опиянени от властта на техните пари или най-тъмните сенки от подземния свят. Политическите, правните и финансовите среди стават все по-враждебно настроени към медиите, дори и в страните членки на ЕС!

Затова Организацията на Медиите в Югоизточна Европа (SEEMO), заедно със SEEMO-SECEMO, Международната Академия – Международния Медиен Център, ПР Организация за Югоизточна и Централна Европа (SECEPRO) от Виена и мозъчния тръст Osservatorio Balcani e Caucaso (OBC) от Роверето, Италия (който наблюдава 26 държави в Югоизточна Европа, Турция и Кавказ, включително шест държави-членки на ЕС), решиха заедно да предоставят това практическо ръководство на журналистите и медиите, които биха могли да се окажат в беда, докато изпълняват основните си задължения.

Това ръководство съдържа дефиниции, съвети и примери от практиката, свързани с редовната дейност на хората, работещи в медиите и на медийните компании в извънредни ситуации, като например отразяването на събития от военни конфликти, демонстрации и социални вълнения, публикуването на новини за природни и други бедствия, публикуването на информация под вътрешен и външен натиск и под влиянието на заплахи и съдебни процеси и разбира се кратко изложение на основните принципи на журналистическата етика, включително и правилата на поведение при опити за корупция, но също и насоки за това, как да се справяме с предизвикателствата, наложени от технологиите на новото време. Някои от тези теми, като отразяването на военни конфликти, заемат повече място в настоящата книга от други, поради факта, че един от хората, дали най-голям принос за настоящото ръководство, Саша Лекович, има впечатляващо богат опит в тази област, но също и защото голяма част от това знание и от съветите, изброени в този раздел, могат да бъдат приложени и използвани и в други, сходни на тези ситуации.

Издателите и авторите искрено вярват, че този продукт, макар и не напълно изчерпателен, ще бъде полезен по своето предназначение и доброто си намерение, с надеждата, че ще помогне на журналистите по-добре да се справят с враждебните и изпълнени с насилие реакции на непопулярни гледни точки в медиите и в публичното пространство като цяло и да защитават свободата на пресата и на личното мнение, като един от основните принципи на свободата.

Част 1:

Отразяване на събитията в екстремни ситуации

А. Отразяване на събитията от военни зони

Отразяването на събитията от военни зони включва щателна и подробна подготовка и спазването на редица правила по време на престоя, за да може потенциалната опасност за репортера да се сведе до минимум. Голяма част от съветите по отношение на подготовката и работата на терен на военните репортери са приложими и за работата на журналистите при други извънредни ситуации, като например демонстрации, придружавани от насилие, наводнения, пожари или сходни опасни обстоятелства. Точно поради тази причина започнахме настоящото ръководство с глава за военната журналистика. Също така това е и причината този раздел да бъде толкова подробен и задълбочен. Следващите раздели няма да повтарят общите препоръки относно отразяването от военни зони приложими към други екстремни ситуации. Вместо това те се занимават с теми, специфични за определени събития и феномени. Освен това авторите се опират на собствения си опит, до колкото това е възможно.

Ако в някои области те не притежават необходимия опит, са се позовали на опита на други журналисти, които са работили предимно в Югоизточна Европа, но и в други части на света. Надяваме се никога да не ви се налага да прилагате опита и уменията, необходими в случай на отразяване на военни ситуации. Въпреки това е добре да владеете тези умения. Те често могат да ви бъдат полезни и в мирни времена.

В какво се състои то

Това може да бъде журналистическа работа от фронтовата линия, но и от цялата област пряко или косвено засегната от военни действия. Отразяването на събитията от мястото на военни конфликти би могло да бъде най-опасната ситуация, в която един репортер може да се намира, тъй като общоприетите норми на поведение не са валидни-ситуацията може рязко да се промени и в много случаи репортерът не е в състояние да вземе самостоятелно решение относно продължителността на своя престой на опасното място или в кой момент трябва да напусне дадено място, така че да не се излага на риск.

Докато се намира във военна зона и събира информация, репортерът е изправен пред опасността да бъде наранен или убит, без да е наясно нито кога, нито от кого може да произтече най-голяма опасност. Както ракета, така и наземна мина или куршум биха могли да му навредят, ако отразява събитията от фронтовата линия на бойното поле или от която и да е част на военната зона.

Ако бойци на една от воюващите страни се намират в непосредствена близост (което е често явление във военни зони, особено на фронтовата линия), репортерът е застрашен да бъде нападнат от бойците на едната от страните в конфликта. Един репортер не е въоръжен и не е обучен да се бие. В края на крайщата, неговата работа във военната зона е не да се бие, а да прави репортажи.

Репортерът се намира в опасност и заради боевете, които се водят в негова непосредствена близост, поради специфични ситуации, които водят до голяма доза несигурност. Например членовете на отряда биха могли да насочят гнева си към журналиста и да го обявят за виновен, просто защото присъства на мястото на събитието, или просто защото той е „чужда единица“, не е от „нашите“, не принадлежи към групата.

Проблемите с безопасността на репортерите в конфликтните зони не свършват на ниво събиране на информация, но опират и до нейното публикуване, особено ако репортерът прекарва по-дълги периоди от време в една и съща зона, или често се завръща на нея. Войниците, както и населяващите конфликтните зони, често реагират емоционално на репортажи, свързани с тях и със събитията в тяхното обкръжение. Ако те не са доволни от начина, по който са представени събитията (дори в случаите, когато те самите не са чули или видели разкази от очевидци, а информацията е достигнала до тях във формата на слухове от трети лица), има случаи, в които те реагират остро. Репортерът също може да попадне в ситуация, в която няма възможност да се придвижва в района, в който се намира; може да бъде изправен в изгнание, да бъде бит или дори убит.

Наравно с репортерите, изпратени в конфликтни зони от техните редактори и журналистите на свободна практика, които решават на собствена отговорност да навлезат във военни зони, има и една друга категория военни репортери. Те не пътуват до териториите, в които се водят военни конфликти, а живеят в такива райони. Те по-добре познават засегнатата зона, както и хората, които живеят там, включително и местните войници. Това обаче не винаги е преимущество. За разлика от журналистите, пристигнали в конфликтната зона от друг град, друга държава или дори друг континент, местните репортери са известни на мнозинството от местните жители и бойци. В стресови военни ситуации стари недоразумения, предрасъдъци или конфликти от общата им история могат да бъдат разпалени

отново и да ескалират до степен на атака срещу репортера. Местните журналисти се намират под още по-голям натиск в сравнение с останалите, ако местното население и бойците не харесват техните репортажи. По време на война средата около местните репортери най-често очаква от тях, да не се придържат към високите стандарти на тяхната професия. Вместо това, те са изправени пред избора да бъдат на „наша“ или на „тяхна“ страна, тоест да разпространяват пропаганда, вместо да се стремят да правят обективна журналистика. Ситуацията на местните репортери се усложнява допълнително, ако те живеят в зона, засегната от военни действия заедно с тяхното семейство.

Понякога репортерите са поставени под натиск да сътрудничат с армията, полицията или службите за разузнаване, особено, ако пътуват в райони, които са недостъпни или не достатъчно сигурни за тях. В същото време, съществува опасност от злоупотреба с информацията на даден репортер от друг репортер, който сътрудничи със службите за сигурност или дори от агенти на службите за разузнаване, които се представят за журналисти. Подобни ситуации са обичайни за военните зони.

Не на последно място има голяма опасност, особено в ситуации с много жертви сред бойците или местните жители, репортер да бъде обвинен в шпионаж.

Как да отразяваме такива събития

Отразяването на военни конфликти, както и всяка друга журналистическа дейност изисква изключително добра подготовка. Това включва не само владението до съвършенство на журналистическите инструменти и методи, но също така добиването на дълбоки географски и исторически познания, както и набавянето на всякаква друга информация, важна за района, за който журналистът възнамерява да прави репортажи. Такава подготовка е изключително важна и за местните репортери, макар че те знаят повече за района и жителите му, от репортерите които идват от друго място.

От основно значение е да се знае не само, кой се бори срещу кого и защо, но също така и каква е политическата обстановка в дадена военна зона, кои са предводителите на бойците и кои са представителите на местната власт. Обичайните институции на държавната власт често не функционират по време на война, особено в зоните, където се водят военни действия. Те са заменени от различни центрове за управление на кризисни ситуации. На моменти никаква друга форма на организирано действие, различна от армията и полицията не може да бъде намерена. Понякога съществуват само пара-военни формирования. Подобни ситуации са изключително опасни за репортерите.

Преди да отпътувате за дадена военна зона, съберете информация от репортери, които вече са били там и се свържете с журналисти, които също възнамеряват да заминат за същото място. Ако нямате подобни познати, потърсете такива хора чрез журналистическите мрежи. Също така преди заминаването си направете списък на имената и контактите на военни лица, полицейски и други държавни служби (ако те са все още действащи във военната зона). Разберете, кой ги познава добре и направете списък с хора, които биха могли да ви помогнат, когато пристигнете във военната зона. Също така изгответе списък с тези, от които да се пазите.

При всички положения се опитайте да разберете, кои са хората, на които можете да се доверите и които можете да помолите за помощ, в случай, че имате нужда. Ако никога по-рано не сте били в този район, опитайте се да изградите доверие и да създадете контакти чрез посредник- някой, който познава добре както вас, така и потенциален сигурен контакт в района. Разбира се, от изключителна важност е да познавате посредника много добре и да му имате пълно доверие.

Когато предприемате пътуване до конфликтна зона, от която възнамерявате да правите репортажи, не забравяйте, че без значение какво сте предвидили, никога не можете да бъдете напълно сигурни за това, колко дълго ще останете там и в какви житейски и работни условия ще попаднете. Трябва да сте готови за значително по-дълъг период на престой и по-лоши условия на живот и труд от тези, които очаквате.

Ето и някои съвети за пътуването и вещите, които е препоръчително да носите, както и за тези вещи, които не е препоръчително да държите у себе си във военни зони.

Транспортното средство

По принцип не е препоръчително да пътувате до зона на военни действия със собствената си кола. Ако сте принудени да напуснете вашия автомобил, докато правите репортаж от друго място, е много вероятно той да бъде откраднат, повреден или напълно разрушен. Също така е възможно полицията или армията да го конфискуват за собствени нужди.

Затова е най-добре да ползвате обществен транспорт (ако той функционира и докдето е възможно) и след това да използвате услугите на местните жители.

Ако решите да пътувате по този начин, трябва да бъдете изключително внимателни и ако е възможно, да се подготвите за това предварително. Затова докато подготвяте вашето пътуване, се опитайте да откриете доверени хора, които можете да назначите като шофьори, заедно с техния автомобил. В някои ситуации може да се наложи да използвате един шофьор и автомобил от едната страна и друг шофьор и автомобил

от другата страна, тъй като те биха могли да живеят от двете страни на конфликтна зона. Трябва да мислите за сигурността на хората, с които си сътрудничите или чиито услуги използвате. По този начин от една страна ще се придържате към професионалната етика и от друга страна ще осигурите личната си безопасност.

Лични вещи (раница, дрехи, обувки, пари, документи)

Препоръчително е да носите със себе си възможно най-малко неща, за да можете да се придвижвате по-бързо и по-лесно и да си вършите работата с по-малко трудности. Може да оставите част от вещите си на сигурно място, до което вие или някой, на когото имате доверие, може да получи бърз достъп, в случай че ви трябва нещо. Колкото по-малко вещи носите със себе си, толкова по-добре.

Ако е възможно, носете една или две огнеупорни и водоустойчиви раници със себе си. Можете да носите едната на гърба си, а другата на гърдите си, за да са ви свободни ръцете. Най-добре е раницата, която носите на гърба си, да има анатомична възглавница. Добре е също така и двете раници да имат колкото може повече допълнителни джобове и регулиращи се презрамки, така че да разширявате или стеснявате раниците, според това, което ви е необходимо. По този начин ще направите носенето и ползването на раниците по-лесно, а нещата, които могат да ви потрѳяват (като телефон, камера, фенерче, документи или въже) ще бъдат лесно достъпни, без да трябва да сваляте раницата. Същевременно по този начин ще намалите риска да загубите или счупите нещо в раницата си, в случай, че трябва внезапно да започнете да тичате или да се скриете. По този начин също така ще намалите вероятността да се нараните.

Използвайте специални защитни покрития (чанти, защитни фолия или калъфи) за парите и документите си. Най-добре е да държите парите и всички лични документи, с изключение на журналистическата карта, в защитен плик под дрехите си. Дръжте журналистическата си карта на видно място, но по начин, че да можете бързо да я скриете, ако това се наложи. В някои случаи, когато се намирате във военна зона, фактът, че журналистическата ви карта е на видно място, може да ви спаси живота. В други случаи това, че сте скрили картата си може да ви спаси. Ако нямате международна журналистическа карта (като например картата издавана от Международната федерация на журналистите), непременно се снабдете с такава. Понякога е най-добре да държите международната журналистическа карта на видно място, а да скриете картата, удостоверяваща, за коя медия работите. В други случаи е най-добре да скриете международната карта и да държите на видно място другата карта.

Без значение от сезона и времето, вземете здрави, удобни и топли обувки. Здравите обувки ще издържат на условията на терена и ще ви защитят. Избягвайте да взимате

нови обувки, които не сте носили преди. Ако обувките не са носени, могат да причинят мозоли и да направят пътуването ви по-трудно, което ще изложи вашата безопасност на риск.

Носете няколко слоя дрехи. Те трябва да имат много джобове и да са изработени от устойчиви, лесни за поддръжка материали. По този начин ще имате допълнително място за неща, които ви е необходимо да държите на леснодостъпно за вас място и ще можете да сваляте или слагате част от дрехите си, според това, какво ви е необходимо. Също така подборът на дрехи от подходящи материали ще улесни прането и сушенето. Дрехите също ще имат по-дълъг живот. По този начин няма да ви се наложи да носите много дрехи, което е от съществено значение в случай на по-дълго пребиваване във военна зона. Носенето на по-малко неща прави придвижването по-лесно и по този начин увеличава безопасността.

Храна

Въпреки че не можете да носите хранителни запаси достатъчни за целия период на вашия престой във военната зона, е важно да носите някаква храна със себе си през цялото време, тъй като не знаете, кога ще можете да намирате храна и в какви количества. Най-добре е да носите няколко малки консерви храна с дълъг срок на годност. По този начин можете да запазите консервите за по-дълго време, ако намерите други хранителни запаси и няма да рискувате да оставите храна да се разваля, ако отворите голяма консерва, която не можете да изядете наведнъж.

Ако ви е възможно, носете със себе си витамини и нещо сладко. Най-подходящ е шоколадът, който се използва при готвене. Освен че е сладък, той се стопява по-трудно от нормалния шоколад. Носете също и съд за вода. Най-добре е да използвате термос, защото е здрав и капачката му може да се използва като чаша за чай, кафе или други напитки.

За да можете да отваряте консерви и да режете храната, която носите със себе си и тази, която ще намерите по пътя, носете със себе си швейцарско джобно ножче. То има отварачка, пила и малки ножички и можете да го използвате по различно предназначение, като например, да отваряте консерви или да си поддържате ноктите. Понякога, докато сте във военна зона, е невъзможно да се погрижите за такива всекидневни нужди по друг начин. Швейцарското джобно ножче може да има много приложения - с него можете да отворите ключалка или да срежете тел. Може да ви бъде полезно не само за да улесни храненето ви, но и за да повиши вашата безопасност. В екстремни случаи може дори да служи като инструмент за самозащита.

Оборудване, електронни комуникационни устройства и защита на комуникацията

В днешно време ситуацията е коренно променена в сравнение с предишни десетилетия. Лаптопи, цифрови камери, които дори и когато са миниатюрни, са с висока резолюция, смартфони, високо технологични устройства и безжичен интернет позволяват на репортерите да изпращат текстове, снимки и видео материал практически от фронтната линия в реално време. Това е огромно предимство за днешните военни репортери, както и за журналистите по принцип, сравнено с възможностите, които са имали преди 20 години.

Само че както всеки технологичен напредък, този също си има недостатъци. В днешно време е много по-лесно да се наблюдава дейността на журналистите, включително и на военните репортери. Много по-лесно е незабележимо да се наблюдава, къде се придвижват, с кого общуват, каква информация съхраняват на телефоните или лаптопите си. В резултат на това службите за сигурност и разузнавателните органи, както и всички други заинтересовани страни, които притежават необходимото оборудване (което не винаги е скъпо или сложно за управление), могат да застрашат един журналист или да го заплашат.

Затова лаптопът или смартфонът, които носите със себе си във военна зона трябва да съдържа възможно най-малко поверителна информация. Такава информация може да навреди на вас, вашата работа или на други хора, ако попадне в ръцете на злонамерен човек.

Запишете всички телефонни номера и друга важна за вашата работа информация на лист хартия, ако не можете да ги запомните наизуст (по възможност си създайте собствена кодова система) и я съхранявайте в скрито отделение на раницата, или във вашите дрехи или обувки. Кодът може да бъде прост, но е важно вие да сте го измислили.

Например можете да напишете номера по следния начин: 0 може да бъде кодът за 1, 9, кодът за 2 и тн. Имената могат да бъдат написани като прякори или още по-добре като понятия, които ви напомнят за конкретно лице, които на другите биха изглеждали незначителни. Например можете да използвате „бинго“ за някого, който обича да залага или да играе игри с награди, „ъгъл“ за някого, който живее в ъглово жилище и тн. С това поведение ще осигурите на вас и хората, замесени с вас по-безопасни условия. Макар че този метод да отразяваме такива събития може да изглежда примитивен, той е много ефикасен.

При всички положения докато сте във военна зона, съхранявайте възможно най-малко информация в своите комуникационни устройства. Всеки път, когато

изпращате важна и поверителна информация и получавате потвърждение, че информацията е получена, изтрийте данните от вашето устройство. Въпреки това дръжте някои данни на вашето устройство, но това не трябва да бъдат снимки, филми или важни документи, които да ви направят да изглеждате подозрително, ако ви накарат да покажете, каква информация сте събрали. Има възможност да разделите паметта на вашето устройство по начин, по който част от съдържанието му е видима за всички и друга част е достъпна само със специален код.

Сигурността на вашата комуникация и на информацията, запаметена на вашите комуникационни устройства ще се подобри значително, ако използвате криптирана комуникация (можете да криптирате съдържанието на вашата електронна поща и на телефонните ви обаждания) и можете да използвате алтернативни канали на комуникация (например имейл услуга, която е достъпна онлайн, но не остава следи на вашите устройства. Също така можете да инсталирате „плаващ“ IP адрес, с който за другите би било трудно да ви проследят, тъй като изглежда сякаш постоянно сменят местоположението си: Канада, Ирландия, Нигерия...въпреки че в действителност през цялото време се намирате на едно и също място- военна зона на другия край на света. Някои системи за защита са лесни за използване, а други изискват по-напреднало ниво на технически умения и сложни устройства. Преди да заминете за военна зона, разговаряйте с надежден експерт, за да имате гаранция, че сте инсталирали необходимите системи за сигурност и че разполагате с необходимите умения да ги използвате.

Докато сте на мисия, събирайте информация, вместо да я разпространявате

Никога не забравяйте, че сте на мисия за да събирате колкото се може повече полезна информация, а не за да споделяте информация с хората, които срещате: за това какво правите, какво сте открили, къде и с кого планувате на пътувате, с кого сте уговорили срещи и тн. Говорете за себе си и за това, какво сте правили, какво правите в момента и какво планувате да правите в бъдеще само до степента, до която това е необходимо. Когато обсъждате тези теми, давайте на събеседниците си ненужна информация, опитвайте се да избягвате всякакви опасни разговори свързани с въпроси на сигурността (като например оценки за дадени военни действия, политически възгледи, несъгласие със събеседниците ви).

Въздържайте се да говорите за нещата в детайли, но никога не лъжете. Ако ви хванат в лъжа, дори тя да е малка и незначителна, вашият събеседник ще изгуби доверието си към вас, което понякога може да ви коства живота.

Преди да заминете за военна зона, е от изключително голямо значение да си подсигурите, че някой от редакторите във вашата медия ще бъдат достъпни по всяко

време, за да потвърдят вашата самоличност и факта, че сте журналист, изпратен по задание на терена. Също така се уверете, че те ще ви „покрийт“, ако някой задава въпроси за вас и престоя ви във военната зона. Оставете имената и контактите на тези редактори на видни места във вашите комуникационни устройства и говорете свободно за тях с вашите събеседници, колкото е възможно повече. Споменете, че имате редовен контакт с тях, за да са сигурни те, че вие сте добре. Това също би могло да ви спаси живота.

Заедно с контактите на редактори, винаги съхранявайте контактите на служители в международни организации, за да можете да се свържете с тях, ако ви се наложи. Кажете и на други хора във военната зона за това. Това е важно поради факта, че хората във военни зони често възприемат представителите на международни организации като по-авторитетни от редакторите, което е важно, в случай че тези хора биха могли да ви наранят или да арестуват вас или други репортери.

Още от появата на телевизията във военните зони са влизали журналисти, работещи в екип (състоящ се от поне един журналист, един оператор и техния шофьор). Вестниците са изпращали журналисти и фоторепортери в екип, когато е било възможно. Изпращането на единици репортери винаги е било по-скоро изключение от правилото. Най-често това са били журналисти на свободна практика, стрингери. В днешно време един човек може да бъде едновременно журналист, оператор, фоторепортер и шофьор. Но ако е възможно да се влиза във военна зона или да се пътува през нея с някого, това може да бъде много полезно, както за работата, така и при опасни ситуации. Много военни репортери обичат да работят на терен съвместно с други журналисти или да обменят информация с тях. По-важно е да свършиш добра работа и да останеш жив, отколкото да се добереш до сензационна история и да умреш.

Избягвайте да бъдете асоциирани или прикрепени към военни или паравоенни части. Те може би ще улеснят достъпа ви до някои зони, но по този начин ще изгубите своята независимост. По принцип те ще ви възприемат като някого, който е там, за да оправдае „тяхната“ страна и да критикува „чуждата“. Като някого, който популяризира “тяхната кауза“, а не като журналист, чиято задача е да представя събитията обективно. Ако приемете тази роля на популяризатор, ще загубите своя авторитет. Ако предавате събитията точно, въпреки че сте защитени, но и контролирани от едната страна, лесно можете да загубите живота си.

При всички положения, не отивайте на фронтовата линия на бойното поле, ако можете да избегнете това. Никой не може да ви гарантира сигурност там, без значение колко добре сте се подготвили преди това.

Оцелели сте във военна зона. Как да отразите информацията, която сте събрали?

Ако сте се подготвили добре за заминаването си във военната зона, събрали сте достатъчно информация и сте съумяли да се предпазите от всички опасности, останалата част от работата може да изглежда най-лесната: да подготвите и публикувате своя репортаж. Както при всяка друга журналистическа работа, репортажът трябва да бъде написан точно, ясно и интересно. Никога не излагайте хора на допълнителна опасност с вашите репортажи, независимо дали става въпрос за военни или цивилни лица и дали са били от едната или от другата страна на бойното поле. Погрижете се също така да изготвите репортажа си по начин, по който да не вредите на хора, който може да не са във военната зона, но да се свързани с хора, които се намират там.

Разбира се, че не е възможно, да знаете, по какъв начин са свързани всички хора. Въпреки това е важно вашите репортажи да не съдържат информация, която по същество да не е съществена, но същевременно да има потенциала да навреди на някого. Не публикувайте нито имена, нито наименования на местности, нито на практика всяка друга несъществена информация. Подобна практика трябва да бъде правило при всякаква журналистическа работа, но е особено важна при отразяването на военни конфликти. Би могло да ви се струва твърде рисковано и твърде много работа да се придържате към всички правила описани по-горе и след това да нямате възможността да напишете всичко, което сте видели и чули. Но ако сте сериозен професионалист, ще се придържате към тези правила. Въпреки това винаги има и втора възможност. Човек трябва да препоръча горещо на всеки, който не е напълно готов да замине да отразява военен конфликт и да поеме риска да оцелява при тези условия и същевременно да отразява случващото се, като съблюдава най-високите професионални стандарти, да не се насочва към кариера на военен репортер.

Примери/Досегашен опит

В началото на войната в Хърватия, когато тогавашната Югославия се разпадна в кръвопролития, Саша Лекович вече е имал 12-годишен опит в журналистиката. Никога преди това не е имал желание и не е изпитвал необходимост да бъде военен репортер. Също така той не е познавал лично нито един военен репортер, който би могъл да му даде някакъв съвет. Когато осъзнава, че войната е неизбежна, първоначално решава да остане в родния си град и да работи като журналист, като се стреми да не разпространява никаква пропаганда, каквото и да му струва това. Само че когато войната започва да бушува, възникват непредвидими ситуации. В такива ситуации той придобива част от опита си на военен репортер. Той представя

поредица от примери от личния си опит с отразяването на военни конфликти и се опитва да обясни по какъв начин напътствията изброени в началото на този наръчник са му били от полза.

Когато собствената ви редакционна колегия ви предаде- как да обърнете неблагоприятната ситуация в предимство

“Преди да започне войната в Хърватия, вече бях работил в продължение на дванадесет години за местна радио станция в Дарувар, малък град в северозападна Хърватия, както и като местен кореспондент за националния всекидневник *Виесник*, като по същото време от седем години пишех за друг национален всекидневник, *Вечерни лист*. Редакторите и на двата вестника ми имаха пълно доверие. Те никога не изпращаха журналисти от централата в Загреб да ме заместват, дори когато трябваше да отразяваме пристигането на президента. Но едно събитие, което се случи през един уикенд през пролетта на 1991 година в Пакрац, малък град на 20 километра източно от Дарувар, на практика отбеляза началото на войната. Полицейски служители със сръбска принадлежност обезоръжиха техни колеги с хърватска етническа принадлежност в местен полицейски участък и ги държаха като заложници, като по този начин започнаха въоръжено въстание срещу правителството.

“Държавата реагира като отказа достъп до района на Пакрац на всички с изключение на тези, които имаха специално разрешително от Министерството на вътрешните работи. Моят дългогодишен колега, фоторепортерът Тони Хнойцик и аз не получихме такова разрешително. Нашата редакционна колегия на практика се отказа от нас. Заместник-министърът на вътрешните работи на практика пое контрола върху съдържанието на *Виесник*, който функционираше като удължената ръка на правителството. Без да ни информират, какво се случва, *Виесник* изпратиха журналист и фоторепортер в областта, която на практика се превръщаше във военна зона, като Министерството на вътрешните работи им издаде разрешителни да влязат в Пакрац. От тях се очакваше да отразяват събитията по начин, отразяващ позицията на правителството.

“Тъй като местната радио станция в Дарувар беше последната станция по пътя от централата на *Виесник* в Загреб до забранената зона около Пакрац, колеги от *Виесник* дойдоха да търсят помощ. Техният шофьор трябваше да се върне в Загреб, затова те търсеха местен водач, който познаваше района добре, за да ги заведе до областта Пакрац и до самия град. Тъй като съм работил в екип с моя колега Хнойцик в продължение на повече от десет години, и двамата реагирахме по един и същи начин. Предложихме на Тони той да бъде шофьорът. Всички в района познаваха него и неговата кола. Журналистите от *Виесник* приеха предложението.

“Тони винаги носеше камера в раницата си. Никога никой не го проверяваше и не му задаваше въпроси. Когато той закара журналистите от *Виесник* до Пакрац и уговори с тях къде и кога да ги чака, те отидоха да запишат изказванията на местната полиция и на гражданските представители, докато той свободно правеше снимки. След това той се срещна с журналистите на уговореното място и ги закара обратно в Дарувар. Отново никой не го провери и не го попита нищо.

“Докато журналистите от *Виесник* чакаха техния шофьор от Загреб, шофьор от *Вечерний лист* пристигна в Дарувар да вземе снимките на Тони, за които се бях уговорил с редактора на *Вечерний лист* още, когато Тони замина за Пакрац. По онова време това беше единствения възможен начин за прехвърляне на снимки.

“Когато журналистите от *Виесник* пристигнаха в централата в Загреб, изданието на вестника за следващия ден вече се отпечатваше. Те безгрижно се прибраха по къщите си, убедени, че са били единствените, който са направили репортаж от военната зона. Така и никога не разбрах как те и техните редактори са се почувствали, когато на следващата сутрин са отворили *Вечерний лист*, който освен главното съобщение на първа страница, съдържаше и обширна статия със снимки на две централни страници.

“За Тони и за мен този епизод завърши добре, но аз определено не бих препоръчал подобни авантюри, дори когато сте на местна територия. Ако ви хванат от армията или полицията без разрешително в зона, в която разрешителното е задължително и особено ако се случи докато правите снимки, снимате с видео камера или разговаряте с войници, полицейски служители или местни хора, рискувате да бъдете арестувани, бити, обвинени в шпионаж или дори убити.“

Журналистът е преди всичко човешко същество и чак след това журналист: евакуация от болницата; уплашен колега

“След този първи епизод на отразяване на събитията във военни условия, много други от времето на войната в Хърватия също бяха свързани с областта Пакрац и съседния Липик, който беше една от най-опустошените зони по време на войната. Всички тези преживявания носеха рискове за безопасността, защото по същество те се случваха на фронтната линия на бойното поле. Един ден колега от *Виесник* (не този, който Тони вози до Пакрац) дойде в Дарувар и ме помоли да му помогна да стигне до Пакрац, който по това време беше почти изцяло обкръжен от сръбските бунтовнически сили. Аз знаех, къде се намира единственият проходим път, но когато тръгнахме, аз осъзнах, че ситуацията на бойното поле се е променила. За съжаление, в този момент вече не можехме да се върнем обратно. Срегнахме местни хърватски части и аз се съгласих да се кача заедно с моя колега в миниван, който трябваше да пренася храна през горски път.

“Осъзнах, че трябваше да взимам решения и за двама ни. Моят колега беше уплашен и нямаше опит в подобни ситуации, но дори и ако не беше, в кризисни ситуации няма много време за мислене и координиране на действията. Някой трябва да поеме отговорността- както за себе си, така и за останалите хора. Когато достигнахме целта си- хълм с изглед към Пакрац, аз забелязах, че се случва нещо странно. Беше напълно тихо. Казаха ни, че не можем да се върнем обратно, защото се подготвяше военна операция. Когато някой ти каже по средата на военна зона, че не можеш да си тръгнеш, ти не задаваш излишни въпроси.

“Точно това ни казаха: стойте, където сте и не задавайте въпроси. След няколко часа на изчакване, сред войниците забелязах местен човек, когото познавах.

Той ми обясни, че се подготвя евакуацията на психично болни хора от болницата в Пакрац, защото отделението с няколко дузини пациенти и няколко доктори и сестри ще бъде закрито. Беше сключено примирие с противниковата страна до приключването на евакуацията на болницата. В този момент те изчакваха да се стъмни, защото болницата беше напълно видима от околните хълмове и никой не можеше да гарантира, въпреки временното примирие, че никой не би стрелял през деня, след като е видял противниковите войници.

“Когато се стъмни, моят познат ме попита дали аз и моят колега бихме искали да участваме в евакуацията на пациентите. Моят колега вече се тресеше от страх, но аз приех от името на двама ни. Ако се намирате във военна зона и до вас има човек, който е уплашен и не можете да предвидите реакциите му, стойте близо до него през цялото време. Автобуси с изключени светлини се спуснаха към поточето на отсрещната страна на болницата. Помогнахме на пациентите и болничния персонал да прекосят поточето (дори носихме някои от тях, тъй като те не можеха да ходят), настанихме ги в автобусите и ги закарахме в безопасност. Моят колега и аз публикувахме няколко материала по този случай. Това беше единственият път по време на войната, в който аз не участвах само като наблюдател. Това беше защото това беше по-скоро хуманитарна, отколкото военна операция. Журналистите са преди всичко хора и според мен войната не трябва да прави изключение от това правило. Важно е да имате това в предвид по време на работата си. Никоя история не заслужава да съсипе нечий живот. Дори и в най-тежките условия, репортерът трябва да се стреми да работи според най-високите професионални стандарти“.

Най-вероятно никой няма да рови в мръсното ви бельо: то е прекрасно скришно място

“След ситуацията, в която репортер се промъкна в забранената зона, като използва своето остроумие (шофьорът на операцията Тони), се озовахме в една нова

ситуация, когато Тони и аз вече бяхме във военната зона, преди достъпът до нея да беше ограничен, заради започналите военни действия. След това всеки, който искаше да напусне военната зона беше напълно обискиран, а на журналистите се отнемаха материалите и записките преди да тръгнат. Тази ситуация се случи през пролетта на 1995 година, когато вече зад гърба си имахме четири години опит като военни репортери и бяхме отлично подготвени за подобни ситуации.

“Тъй като беше невъзможно да се достигне с кола до тази област преди тя да бъде затворена като военна зона, без да се поеме огромен риск, ние направихме точно това. Когато ни забраниха да напускаме военната зона, ние решихме да се разделим. Тони остана да снима, а аз скрих вече готовите материали в чантата си при мръсното бельо, което бяхме подготвили точно с тази идея. Когато войниците и полицаите ме претърсеха на излизане от зоната, те нямаше да открият никакво снимачно оборудване у мен. Дори и да бяха погледнали в чантата ми, пълна с мръсно пране, имаше много малка вероятност да търсят за филми във вътрешността на джобовете на мръсни и миризливи панталони и ризи на дъното на чантата. И така и стана- те така и не намериха материалите. Днес като цяло не е необходимо да се пренасят материали по подобен начин, но този трик може да бъде от полза (например ако носите някакъв документ или нещо друго, което е важно за вашия репортаж).“

Понякога се налага да лъжете и мамите, за да оцелеете; не го правете обаче, ако не е крайно необходимо

“Като местен кореспондент, понякога правех репортажи за новинарски агенции, които нямаха свои журналисти в зоната на военни действия. Една от тях беше популярна радио станция от Загреб, *Радио 101*. Веднъж те ми казаха, че колежка от Загреб ще дойде и ме попитаха, дали бих могъл да я отведа до едно село, което беше почти до линията на бойното поле.

“Това село представляваше интерес, защото там беше сформиран доброволчески отряд, който предизвикваше много противоречия. Преобладаващата част от населението, лоялно към правителството смяташе тези бойци за герои. В същото време имаше подозрения, че те са извършили военни престъпления срещу цивилни граждани.

“През този ден, моят фоторепортер работеше над различно задание, затова аз тръгнах към селото заедно с моята колежка. Накратко я запознах с мерките за безопасност, но не ми се искаше да я плаша твърде много. Като начало, исках да посетим отряда и след това да проведем дълъг разговор. Когато се качихме в колата за голяма изненада на моята колежка, аз я помолих да записва това, което имах да кажа. Не говорих дълго. Всичко, което казах беше, че отрядът, в чиято централа

отивахме, се състои от герои, достойни за уважение хора, които защитават родината си и че е лъжа, че те някога са извършвали престъпления, особено срещу цивилни.

“Направих това изпълнение за всеки случай. Но когато пристигнахме в селото осъзнах, че този запис всъщност можеше да ми спаси живота. Отведоха ни в централата, където се срещнахме с главнокомандващия, когото не бях срещал дотогава. Той очевидно беше пиян и дрогиран, но въпреки това всички му се подчиняваха. Изглеждаше сякаш всички се страхуваха от него. Той започна да ни разпитва. Когато му казахме, че сме журналисти, той поиска да знае имената на нашите редактори и техните телефонни номера. Ние му предоставихме тази информация, но той все още не беше доволен. Той беше убеден, че аз съм шпионин и реши, че трябва да бъде убит. Той нареди на двама от неговите войници да ме изведат и да ме охраняват, докато той говореше насаме с моята колежка.

“Така и никога не разбрах, какво го накара да промени решението си: дали защото тя беше жена, или защото идваше от столицата или защото идваше на това място за първи път. Или пък междуременно неговият гняв се стопи поради друга причина. При всички положения, моята колежка му беше пуснала аудио записа на моята възхвала на неговия отряд и това се оказа нещото, което го беше накарало да ме пощади. В този конкретен случай измамата и умишлената лъжа спасиха живота ми, но никога не лъжете и не мамете, ако това не е напълно наложително. Не го правете особено докато събирате информация и още по-малко в репортажите, които публикувате.“

Военните първо стрелят и след това задават въпроси: как да предотвратим стрелбата по журналисти

“Имаше и друга ситуация по време на престоя ми във военната зона, когато трябваше да бъда езекутиран, но бях спасен благодарение на добрата ми подготовка. И благодарение на късмета. По време на война, за съжаление и най-добрата подготовка не помага, ако нямате известна доза късмет. Но без да сте достатъчно добре подготвени, сте обречени, още преди да сте навлезли във военната зона. Един ден аз взех двама колеги от друга медия до едно място, което беше почти напълно разрушено и празно. Тъй като имаше опасност от атаки, освен полицаи и войници, на мястото бяха останали само няколко по-възрастни жители и тяхната евакуация беше започнала.

“Когато пристигнахме на това място, се свързахме с шефа на полицията с молбата да ни изпрати конвой, който да ни придружава по време на престоя ни, тъй като възнамерявахме да отразяваме евакуацията. Той избра двама полицаи, които да дойдат с нас. Моите колеги придружени от един полицаи влязаха в близката къща,

където възрастна жена трябваше да бъде евакуирана. Тъй като тя отказваше да бъде евакуирана, полицаите, които бяха влезли в къщата се върнаха на улицата и извикаха техния колега за подкрепление, който до този момент стоеше отвън с мен. Не бяха изминали и 30 секунди от както бях оставен сам на улицата, когато изведнъж група въоръжени войници ме обгради, твърдейки, че съм шпионин и че те ще ме застрелят.

“Моите увещания, че съм журналист бяха напразни, затова започнах да викам полицаите, които бяха влезли в къщата по имена, колкото можех по-силно.

“Бяха ми казали имената си, когато се срещнахме. Това обърка войниците и след няколко изстрела, полицаите се появиха. Те потвърдиха, че съм журналист и обясниха, че имат нареждане да стрелят по всеки, който ме застрашава. Тогава войниците промениха намерението си да ме убият и обясниха, че аз отговарям на описанието на лице, което е вражески шпион.“

Не бъдете наивни. По време на война журналистите не могат да контролират случващото се

“Получих предложение да отразявам събитията от Босна и Херцеговина, след като вече имах повече от година опит като военен кореспондент в Хърватия. Моето първо задание беше напълно невъзможно. Фоторепортерът (който за съжаление вече не е между живите) Горан Сулич и аз решихме тайно да се промъкнем в района на Западна Босна, който беше контролиран от бошнашки/мюсулмански сили, които не се подчиняваха на властите в Сараево, но си взаимодействаха със сръбските сили в Босна и Херцеговина и с хърватските сили в Хърватска, тоест с армии, които водеха война една срещу друга. По това време работехме за седмичника *Арена*.

“Това всъщност беше благоприятно обстоятелство, тъй като *Арена* беше седмичен вестник за цялото семейство, който беше популярен преди войната във всички части на Югославия и който нямаше силно подчертана политическа линия, която би подразнила някоя от страните твърде много. Но една шизофренична ситуация, в която никога не знаеш, кой се бие срещу кого, не е точно идеална за планирането на тайно журналистическо пътуване през военната зона, по време на която човек трябва да премине от зоната, контролирана от едната страна на конфликта, през зона, контролирана от техните врагове и да стигне до район, контролиран от страна, чиито връзки с другите се променяха от ден на ден.

“Стигнахме до извода, че да стигнем до местоназначението сами, беше мисия невъзможна. Решихме да се присъединим към група хора от Западна Босна, които работеха в чужбина и искаха да се възползват от примирието, за да посетят

семействата си. Но нямаше начин да се качим в автобусите, които трябваше да ни прехвърлят до Велика Кладуша, в центъра на Западна Босна и да ни върнат до Хърватия няколко дни по-късно, без да се натъкнем на щателен пътнически контрол по трасето. Единственият начин за мен и Горан да се качим, беше да помолим организатора на конвоя за услуга.

“Организаторът беше брат на Фикрет Абдич, човекът, който контролираше Западна Босна и който след края на войната беше осъден на затвор за военни престъпления. Качиха Горан и мен на същия автобус, в който беше жената на Фикрет Абдич. Този автобус очевидно се ползваше със специални привилегии. Никой не ни попита нищо на контролно-пропускателните пунктове. По време на пътуването и през няколкото дни, които прекарахме в Западна Босна многократно бяхме свидетели как всеки търгуваше с всеки (с петрол, храна, оръжие), това бяха включително и хора, чиито армии се биеха една срещу друга.

“След завръщането ни публикувахме всичко, което можехме да подкрепим с доказателства, независимо до кого се отнасяше. Не си замълчахме за незаконните действия на администрацията на Абдич и на армията, за да им се отплатим за услугата. Никой не поиска това от нас, но дори и да бяха, ние нямаше да се подчиним. Имам много ярък спомен от едно лице от пътуването наобратно 20 години по-късно, макар и да го видях само веднъж и само за момент. На сръбския контролно-пропускателен пункт млад войник се качи на автобуса. Мина по протежението му и накрая се наведе към мен и прошепна ‘Вие сте се побъркали. На ваше място не бих посмял.’ Нямам представа по какъв начин Абдич беше смекчил или подкупил главнокомандващите на различните армии да оставят Горан и мен намира, но в този момент аз осъзнах, че всички бяха наясно, кои сме ние и трябваше само за момент да попаднем пред дулото на изнервен войник, който да стреля, без да задава въпроси и щяхме да завършим това пътуване в ковчег. Не се опитвайте да повторите нашето прежедие при никакви условия.“

Опитни разузнавачи + неопитни журналисти + един съмнителен

“По време на войната в Босна и Херцеговина заедно с моя колега Сулич имам възможността да бъда част от по-голяма група журналисти, на които беше разрешено да участват в конвоя Биели път (Белия път), който пренасяше хуманитарна помощ изпратена от Хърватия за Босна. Хърватите от централна Босна чакаха тази помощ от месеци, тъй като бяха обградени от бошняци/мюсулмани. В средата на тази обсадена област, в старата част на малък град наречен Витец, бошняците/мюсулмани бяха обсадени от хървати. Пътуването до централна Босна и обратно обикновено би отнело два до три дни. По средата на зимата и във военни условия, то продължи 15.

“Беше уговорено примирие, за да може конвоят да премине. Във всеки камион превозващ хуманитарна помощ освен главния шофьор имаше по един резервен такъв и още няколко участници в конвоя като доктори и медицински персонал, в допълнение към журналистите. Дори изборът на камионите показваше, че много от журналистите бяха напълно неподготвени. Това беше ясно, защото техните редактори, повечето от които също нямаха подобен опит, ги бяха изпратили все едно отиваха на училищна екскурзия. Някои от журналистите в конвоя до този момент бяха писали статии само за колонката посветена на събитията в града.

“При всички положения тези, които избраха техния камион според настроението на шофьора, музикалния си вкус или каквато и да е друга грешна логика, съжаляваха горчиво за избора си. Ако не преди това, те започнаха да съжаляват в момента, в който бяхме спряни от бошнашки/мюсулмански войници на върха на планината между хърватско-босненската граница, където ни държаха в продължение на няколко нощи при толкова ниски температури, че горивото в някои от камионите замръзна. Горан и аз бяхме избрали здрав, нов камион с просторна кабина и алтернативна система за отопление. Не се притеснявахме, че шофьорът и неговият спътник бяха скъперници, които биха се подразнили, че трябва да вземат журналисти в камиона си. Вярно е, че не бяхме на едно от най-сигурните места на света, но със сигурност бяхме на едно от най-сигурните места в конвоя. Към края дори трябваше ние, репортери с богат военен опит, да носим дрехите си обърнати наобратно, защото бяха прекалено мръсни. В тези условия това не беше просто въпрос на хигиена, а легитимен риск за здравето. Проблем за сигурността ни.

“През няколкото дни, които прекарахме на върха на планината бошнашките/мюсулмански войници претърсваха конвоя няколко пъти за скрито оръжие или други предмети, които не отговаряха на описанието за хуманитарна помощ. Нищо, което заслужава да се спомене не беше открито, но можеше да ни застигне нещастие, защото нашите колеги журналисти бяха сатанизирали босненските мюсулмани използвайки най-грозен език на омразата в репортажите си, написани далеч от фронтовата линия. Те бяха включили измислени новини, как босненски мюсулмани военни са тормозили членове на задържания хуманитарен конвой. Това бяхме ние. Да, вярно беше, че прекарахме няколко дни на върха на планина. Вярно беше, че бяхме задържани от войници босненски мюсулмани, но не бяхме тормозени от тях. Въпреки това те слушаха тези репортажи, също както ние ги слушахме и никой не можеше да ни гарантира, че някой от тези войници не би изгубил търпение. Нашите колеги и техните редактори бяха направили това, което журналистите никога не трябва да правят.

“По-опитните репортери в конвоя бяха наясно, че повечето резервни шофьори всъщност бяха разузнавачи. Това се разпознаваше по поведението им по време на пътуването: обикновено те не говореха или разговаряха само помежду си, настрана от другите. Освен това те се местеха от един камион на друг. Докато конвоят беше задържан, те минаваха надолу, нагоре по дължината му и слушаха и наблюдаваха, какво се случваше.

“Случвало ми се е по време на война разузнавачите открито да дойдат при мен и да ме разпитват. Никога не съм издавал нищо, което вече не съм публикувал. Тези обаче не правеха това. Тяхната задача беше да наблюдават внимателно всичко, което се случва, тъй като явно имаха подробен план за действие още при пристигането си. Журналистите можеха потенциално да бъдат интересни източници на информация за разузнаването само по обратния път, по време на разговори за това, какво са чули или видели в централна Босна. По време на тази първа фаза на пътуването разузнавачите ги смятаха за важни само, защото представляваха потенциална опасност за сигурността (ако например кажеха или направеха нещо, което би дало повод на войниците бошняци да повторят претърсването на конвоя или да упражнят насилие). При всички положения, трябва да сте наясно, че винаги присъстват разузнавачи в организирани групи, пресичащи бойните линии по време на война. И те както журналистите търсят информация. Само че те не са наши колеги, с които сме длъжни да обменяме информация.

“По време на обратното пътуване, конвоят беше атакуван, един от шофьорите е бил убит, имаше няколко ранени, а хърватският телевизионен екип е бил спрян и малтретиран. Не е ясна точната причина, това да се случи, но телевизионният екип се разпознаваше, защото носеха със себе си голяма камера, а и лицето на журналиста от ХРТ [Хърватска Радиотелевизия] беше познато от телевизионния екран. Възможно е да са били нападнати като членове на телевизия, която по онова време се е възприемала като телевизията на врага. В подобни ситуации е препоръчително да се изпращат журналисти, които не са познати на широката публика. Във всички случаи журналистите не трябва да се открояват в групата- нито по външния си вид, нито по поведението си. Ако въпреки взетите предпазни мерки ваш колега бъде нападнат, окажете му всякаква възможна помощ. Не влизайте в противоборство с нападателя. Искайте да разговаряте с неговия началник. Кажете на нападателя, че знаете неговото име и че вече сте изпратили съобщение с информация за неговата идентичност и с данни за това, че е нападнат журналист. Ако трябва, блъфирайте. Излъжете. Важното е да разклатите чувството му за сигурност. Разбира се, каквото и да правите, може накрая да се окаже, че това не помага. Ако обаче предварително се откажете и вие и вашият колега ще имате по-малък шанс да се справите със ситуацията. Най-добре стойте надалеч от директен конфликт, ако това е възможно.“

Отразяване на събитията в условията на война извън зоната на военни действия

“Въпреки че войната между Хърватия и Сърбия никога не беше обявена официално, сръбското правителство и преобладаващата част от сръбското население по това време подкрепяха сръбските бунтовници в Хърватия, които също бяха подпомагани от войници доброволци от Сърбия. Не беше имало никакво движение или телефонни връзки между Хърватия и Сърбия в продължение на дълъг период от време и атмосферата беше такава, че хърватските журналисти в Сърбия, както и сръбските журналисти в Хърватия обикновено бяха смятани за врагове. Когато реших да отида в Сърбия през пролетта на 1993 година да пиша репортажи за хърватския седмичник *Глобус*, ми се струваше, че се отправям към военна зона.

“Трябваше да имам достатъчно добра кауза, за да мога да вляза в Сърбия като хърватски журналист, но също така трябваше да направя всичко възможно да се защита, след като вече бях там. На първо място отидох до най-близкото населено място в Унгария, намерих телефонна кабина и се обадох на най-влиятелните политици в Сърбия, като уговорих интервюта с някои от тях, като записвах разговорите ни през цялото време.

“След това от офиса на агенцията *Associated Press (AP)* в Загреб, с които тогава от време на време си сътрудничих изпратих факс до офиса на агенцията в Будапеща, който съдържаха информация за това кога щях да пристигна в Сърбия и с кого щях да проведя интервю, който след това беше препратен до офиса на *AP* в Белград. Това беше първата предпазна мярка.

“За да вляза в Сърбия, напуснах Хърватия с автобус, който тръгна в посока към Унгария и на унгарско-сръбската граница взех друг автобус, който пътуваше към Белград. На сръбската страна на границата, служител на сръбското разузнаване ме подложи на разпит, който продължи повече от два часа. Показах му съобщението, което изпратих по факса и му казах, че освен моите колеги в централата на *Глобус*, трима служители от *AP* също бяха информирани за моето пътуване.

“Също така му съобщих, че имам уговорка с аматьори радио-журналисти от Хърватия, които дори по време на войната успяваха да остановят връзка с колегите радио-аматьори от Сърбия, че редовно ще се свързвам с някои от радио-аматьорите от мрежата и че те ще вдигнат тревога, ако не успея да остановя контакт с тях навреме. Това беше истината. Накрая служителят от разузнаването ми позволи да продължа с пътуването си, след като отказах неговото предложение да обменим диктофони и аудио записващи устройства. Той дори направи това предложение през смях, защото много добре знаеше, какъв ще бъде моят отговор. Никога не

приемайте нищо от никого, ако не познавате този човек достатъчно добре. Може да ви се наложи да платите висока цена за това, тъй като не може да знаете, какво е скрито в предмета, който сте взели. Възможно е този предмет да съдържа наркотици. А това е надежден начин за вас да бъдете разпитвани, изнудвани и ако отказвате да сътрудничите, арестувани.

“Накрая почти всички политици, с които имах уговорени интервюта, ги отмениха. Мисля, че когато първоначално се съгласиха, те не очакваха, че аз действително ще отида да ги интервюирам. Затова когато се появих там, много от тях решиха да отменят уговорката. При всички положения интервютата бяха просто извинение да прекося сръбската граница и да остана в страната без да ми правят проблеми. Мен всъщност ме интересуваха историите за живота на обикновените хора. Това беше тема, с която само малка част от хърватите беше запозната, защото всички се бяха съсредоточили върху политиките.

“Имах шанса чрез колеги от *Associated Press* да се добера до интервю с Воислав Шешел (разследван за военни престъпления от Хагския военен трибунал, през 2014 временно пуснат на свобода поради сериозни здравословни проблеми), който по онова време беше главнокомандващ на Сръбската радикална партия. По онова време той искаше журналистите да му плащат, за да дава интервюта, затова много журналисти го бойкотираха. Аз също отказах да му платя, но заради бойкота за него беше важно да го интервюира журналист от Хърватия. Той беше наясно, че подобно интервю ще привлече вниманието. Затова се съгласи да бъде интервюиран безплатно, но все пак постави едно условие. Той ме помоли да нося със себе си интервю, проведено с него по-рано и също публикувано в *Глобус*. Той твърдеше, че никога преди това не е чел това интервю, което беше лъжа и аз го знаех.

“В заглавието и подзаглавието на това интервю той беше описан като фашист и военнопръстъпник. Очевидно беше, че беше решил да си играе с мен. Да ме изнудва и заплашва. Връзката с *Associated Press* Белград-Будапеща-Загреб отново проработи. Колеги от *Глобус* ми изпратиха интервюто с променено оформление, което в това единствено ‘специално’ издание звучеше неутрално. С поправеното интервю аз отидах да разговарям с него. Пет таксите ми отказаха да ме откарат до централата на Сръбската радикална партия. Чак шестата кола се съгласи. Аз се представих на всички, казах им къде отивам и им дадох визитната си картичка. Беше важно, колкото може повече хора да ме запомнят, да запомнят как изглеждам и накъде съм се запътил, тъй като не знаех как Шешел би реагирал, след като види подправеното интервю.

“Първо ми предложи кафе и с цинична усмивка отбеляза, че кафето не е отровно. Той е прръстъпник, отгоре на всичко потенциално луд, но определено не е глупав. А

никой достатъчно умен човек не би отровил журналист в собствената си къща, след като въпросният журналист е казал на всички, къде отива и защо, за което естествено го бях информирал. Беше наясно, че получава подправена версия и аз също бях наясно, че той разбираше това. Но той не направи никакъв коментар. Когато свършихме с интервюто, шоуто приключи с това, че колежка от партията на Шешел ме нападна, обвинявайки ме, че съм я измъчвал и изнасилвил в някакъв хърватски затвор. Въпреки че знаех, че това беше само опит да ме сплашат, аз не се чувствах комфортно със ситуацията, тъй като няколко разгневени мъже започнаха да се приближават към мен. Аз просто учтиво продължих да повтарям, че никога не съм бил в концентрационен лагер или в затвор и никога не съм измъчвал или изнасилвал никого. Това ги успокои, тъй като те не изпитваха страх. При всички положения, ако сте достатъчно луди да отидете в ‘леговището на вълка’, поне се погрижете всички да разберат за това. Също се погрижете ‘вълкът’ да знае, че всички други знаят.“

Други конкретни примери от военни зони

Афганистан: Личните жертви за спасяването на една история

Аазиф е работил за една от най-престижните медии в Кандахар. Той е млад и сериозен журналист, който отразява критично дейността на талибаните и на афганистанското правителство. Бил е наясно, че репортажите му могат да създадат проблеми на него и неговото семейство, но тъй като е бил отдаден на професията си, е решил да продължи да пише критични материали. След месеци на непрекъснати заплахи от страна на талибаните и на афганистанската разузнавателна агенция, включително и получаването на заплахи, че ще бъде убит с камъни, ако не спре с репортажите си, разузнавателната агенция посещава работното му място, докато той е извън офиса в командировка. Те също се отбиват в дома му, където заплашват и тормозят жена му. След тази ескалация от заплахи, работодателят на Аазиф се свързва с координатора на Комитета по безопасност на журналистите в Афганистан в Кабул, основан от IMS.

След като провежда разследване по случая и проверява заплахите срещу Аазиф, като използва своята мрежа от местни представители, държавни органи, племенни старейшини и други източници, Комитета по безопасност определя, че неговото ниво на заплахата е 5, което е най-високото на скала от 1. Това оправдава незабавната евакуация и поставянето под охрана на Аазиф и жена му.

Докато те са временно настанени в безопасно убежище на тайно място, Комитетът по безопасност и IMS организират практическите подробности около тяхната евакуация от страната. Аазиф и съпругата му са снабдени с нови паспорти, но са

разкъсани между това, дали да заминат, или да останат, защото се страхуват, че членове на техните семейства ще станат жертва на отмъщение. След дни на трескав размисъл, те решават да заминат. Двойката сега живее в Европа, но е все още травмирана от преживяното. Междувременно техни близки са били убити от талибаните като акт на отмъщение.

Механизмът за безопасност на IMS в Афганистан

Комитетът за сигурност на журналистите в Афганистан управлява механизъм за безопасност в цялата страна, който включва мониторингов екип по свобода на мнението, който документира случаите на нарушения срещу журналистите, местен екип по безопасността, 24-часова телефонна спешна гореща линия, обезопасени квартири, фонд за безопасност при спешни случаи и практическо обучение по сигурността за журналисти, което включва консултации за справяне с травми и журналистическо обучение за работа в условията на конфликти.

(Източник: International media support (IMS): Taking action to protect journalists)

Три седмици заложник в Славянск

Сергей Лефтер, украински журналист, който работи за полска неправителствена организация, прекарва почти три седмици в плен на про-руските бунтовници в Славянск в самопровъзгласилата се Донецка Народна Република. Малко след освобождаването му на 6 май, Лефтер разговаря с кореспондента на руския отдел на RFE/RL Димитри Волчек за изпитанията, на които е подложен.

“В началото те наистина ме подозираха. Те подозираха всички ни- че някои от нас са от националистическото политическо движение ‘Десен сектор’ или че са ‘Бандеровци’ [б.а.: позоваване на украинския националистически лидер Степан Бандера от Втората световна война], особено ако някой идва от десния бряг на Днепър. Те подозираха всички, особено ако някой не беше местен. След това започнаха да ни проверяват. Разпитваха ни. Проверяха документите ни наистина много внимателно. В моя случай, те ме подозираха, че съм шпионин, защото ме задържаха. По това време аз докладвах на моя координатор от фондацията Отворен диалог, относно това, какво се случваше в Донецк. По-късно по време на разпитите, аз усещах по техните въпроси, че те знаеха, че съм журналист, но се опитвах да се доберам до някаква информация относно възможни контакти с ‘Десен сектор’. Въпреки че знаеха, че съм журналист, започнаха да ме проверяват в социалните медии и видяха, че съм бил на Майдан [б.а. площада в Киев, където с месеци се

провеждаха про-европейски демонстрации], което вече беше нещо лошо от тяхна гледна точка. Такава беше ситуацията.“

Американски фотограф разказва как е бил заловен, нараняван и бит с камшици от сирийските бунтовници, които го обвиняват, че работи за ЦРУ и го държав в тъмна килия в продължение на 7 месеца

Матю Шриер на 35 от Сиосет, Ню Йорк е бил заловен от Забхат ал Нусра, екстремистка групировка свързана с Ал Кайда, докато пътува в Сирия през миналия декември по време на първото си пътуване до военна зона. Той е бил отведен в скривалище в близост до Алепо, където е бил заключен заедно с американския си съкилииник, който може би още се намира в плен- преди да успее да избяга през пролука в прозореца на мазето на 29 юли, казва той. Преди да избяга Шриер твърди, че е бил бит с метален кабел през краката и че е преживял поредица електрошокови удари. Той казва също, че бунтовниците са изпразнили банковата му сметка и са изпращали имейли на семейството му от негово име, в които са съобщавали, че той е добре. Вестникът решава да не публикува имената на другия американски заложник по молба на неговото семейство.

Докато за отвличането на Шриер не е съобщавано преди, той е бил един от няколкото западни граждани, които са се намирали в окупираната от бунтовниците територия от началото на гражданската война.

Той твърди, че е пътувал без конкретно задание от дадена медийна организация и че се е опитал да напусне Алепо с такси на 31 декември. Но колата му е спряна и той е заловен от бунтовниците.

(Източник: Ню Йорк Таймс)

Немски журналист разказва как е оцелял в Ислямска Държава

Немският журналист Юрген Тоденхофер на 74 години, прикрепен към Ислямска Държава в Ирак и Леванта, прекарва 10 дни в Мосул в Северен Ирак заедно с бунтовниците. Тоденхофер е първият западен репортер, който е бил там и е оживял да разкаже за видяното.

“Всичко беше много некомфортно. Понякога няхахме храна или вода, през последния ден, например, няхахме нищо за ядене. Условията бяга много примитивни, защото те винаги избираха къщи, където никой не би

предположил, че се намират. Налага им се да се крият защото американците постоянно ги бомбардират.

“Една от най-сложните ситуации беше в Мосул, когато един безпилотен самолет идентифицира някого, който беше с нас и бомбата беше пусната, прецизно разграничаваща между военната и хуманитарна помощ изпратена от нациите участващи в международната борба срещу въоръжената групировка. Също така беше много неприятно, когато се завърнахме в Рака, след като бяхме прекарвали няколко дни в Мосул. Бяхме закъснели с три дни и два дена преди това, когато трябваше да сме пристигнали там, апартаментът, в който живеехме беше разрушен от сирийски бомбардировачи. Нямахме вече нито врати, нито прозорци. Имаше стъкла навсякъде. Осъзнахме, че ако се бяхме прибрали навреме, сега щяхме да сме мъртви.

“Преминаването на границата накрая беше изключително опасно. Няколко дни преди да пресечем там имаше престрелки и накрая, в близост до границата трябваше да тичаме в продължение на повече от километър с всичките си дрехи и екипировка, за да стигнем на сигурно място. Да тичаш в продължение на един километър е страшно далече, когато тичаш, за да спасиш живота си и наоколо има бойни кули“ - казва Тоденхофер.

(Източник: Ал Джазира)

Сирия е най-опасното място за журналисти в света

Убийството на Джеймс Фоли (през 2014 година) от исламистките бунтовници след отвлечането му в Сирия през 2012 година насочи общественото внимание върху опасностите за журналистите, работещи на територията на тази държава.

Според Комитета за защита на журналистите (CPJ), лобистка организация, базирана в Ню Йорк, която защитава сבודата на пресата, Сирия за втора поредна година е най-опасното място на света за журналисти.

Според CPJ най-малко 69 журналисти са били убити като пряка причина за смъртта им е била отразяването на конфликта в Сирия, от както той започна през 2011 година. Повечето от тях са били убити в престрелка или в резултат на експлозии, но за поне шестима е потвърдено, че са били убити умишлено.

Близо половината от журналистите, убити в Сирия, са работили на свободна практика. Това са журналисти, които работят за повече от една организация и на които се изплаща хонорар на изпратен материал, а не заплата. Някои от тях

са били доброволци или ‘граждански журналисти‘. Журналистите, които работят за големи международни организации имат някои предимства пред колегите си, работещи на свободна практика. Те например често са обурудвани с бронезилетки от техните работодатели и някои са минали през специално обучение, за това, как да се държат във враждебна среда, включително и тренировка за оказване на първа помощ.

Важно е да се знае, че журналистите и телевизионните оператори, които получават заплати, често не са подложени на такъв голям натиск, непременно да изпращат материали и по този начин, са по-малко склонни да се излагат на рискове.

И в действителност в Сирия големите медийни организации все по-често разчитат на журналисти на свободна практика, защото считат, че страната е твърде опасна за ‘техните‘ хора.

(Източник: Новините на BBC от Близкия Изток)

Б. Отразяване на събитията по време на демонстрации, социални вълнения и други ситуации, в които се употребява насилие

В какво се състои то

Ако сте в състояние да се подготвите добре, за да работите като журналист в условията на военен конфликт, вие ще знаете и как да се предпазвате по най-добрия начин и при други екстремни ситуации. Ето защо в останалата част на този наръчник, ще се концентрираме само върху основните предизвикателства и проблеми със сигурността, специфични за различните екстремни ситуации. Например отразяване на събитията от демонстрации (особено от такива, при които се употребява насилие) и други видове социални вълнения. Ако демонстрациите са мирни, по принцип не съществуват големи рискове за безопасността на журналистите. В подобни случаи журналистът може да насочи вниманието си върху това, да върши работата си професионално- да присъства на събитието, да записва изказвания и да събира документи (ако такива съществуват), да събира основните факти и да описва общата атмосфера. Важно е журналистът да е запознат с това, какво може да се случи, ако демонстрацията е придружена от насилие. Много е важно журналистът да знае, как да се предпазва от сълзотворен газ. Полицията и другите служби за сигурност имат право да използват сълзотворен газ, но и те са задължени да следват международните норми за употребата му. Можете да прочетете някои добри съвети на уеб страницата на INSI“ <http://www.newssafety.org/safety/advice/protecting-yourself-from-tear-gas/>

Важни подробности:

Има фактори, които определят, колко журналисти ще отразяват дадено събитие-машабът на демонстрациите, необходимата бързина за реакция и способностите на редакционната колегия. В такива ситуации няма опасности за сигурността. Но обърнете внимание: мирните демонстрации много бързо могат да се превърнат в насилствени. Ето защо трябва да се пригответе за мирни демонстрации по същия начин, по който се подготвяте за насилствени. Подобни демонстрации понякога напомнят на ситуацията във военна зона.

Докато отразява бурни демонстрации, репортерът може да бъде изправен пред множество проблеми със сигурността.

По същество можем да разделим тези проблеми на три основни типа:

- 1) Репортерът може да се намира твърде далеч от епицентъра на събитията и има нужда да се придвижи към него, но демонстрантите го възпрепятстват да направи това. Това може да представлява риск за безопасността му.
- 2) Репортерът може да се намира твърде близо до мястото на стълкновение, може да е заобиколен от разярена тълпа, която го възпрепятства да си върши работата и излага безопасността му на риск.
- 3) Журналистът може да бъде заплашен или нападнат директно.

Как да отразяваме такива събития

Точно както при други извънредни ситуации, ако редакторската колегия не е изпратила повече журналисти да отразяват демонстрациите, трябва да е подготвила резервни репортери, които да се присъединят, в случай на необходимост, особено ако демонстрациите прерастнат в безредици.

Независимо от тяхната принадлежност към медията (дали са изпратени от редактора или са журналисти на свободна практика), журналистите трябва да се държат в постоянна връзка и да обменят телефонните си номера. Най-добре е да си разделят територията на сектори и да разпределят зоните помежду си, за да не се налага да се придвижват в целия ареал и по този начин да намалят рисковете за тях.

Ако журналистът се намира твърде далеч от епицентъра на събитията и е опасно да се придвижи до епицентъра, по-добре е да остане на място, да осъществи контакт с други репортери, които отразяват демонстрациите и да обмени информация с тях.

Понякога, когато човек се намира по-далеч от центъра на събитията, му е по-лесно да види и чуе това, което е трудно да се разбере, ако е по-близо до епицентъра. Например ситуации, които изглеждат като спонтанно възникнало насилие, всъщност са добре организирани. Не се опитвайте да достигнете епицентъра на бурни демонстрации при никакви положения.

Ако вече се намирате в епицентъра на бурни демонстрации, най-добре е по мирен начин да се опитате да се отдалечите, колкото се може по-надалеч от там. Ако останете, вероятността да ви наранят е много по-голяма, от тази да получите ценна информация. Ако все пак решите да останете, не давайте да се разбере, че сте журналист. В подобни ситуации фактът, че сте журналист ви пречи и почти със сигурност няма да ви донесе никакви ползи за работата ви.

По време на бурни демонстрации журналистът може да бъде сплашен или дори нападнат директно от демонстранти, особено ако насилието не е възникнало спонтанно, а е било организирано. Спонтанното насилие обикновено е насочено срещу тези, които са били причина хората да излязат да демонстрират изобщо, или възниква в резултат на някакво събитие по време на демонстрациите (например като отмъщение за полицейско насилие). Организираното насилие често е насочено срещу журналисти (например по време на събрания на радикални политически партии или друг вид организации, които имат за членове „професионални“ хулигани, които често се представят за футболни фенове). Такива демонстрации изискват изключително внимание. Най-добре е да не издавате, че сте журналист, да се въздържате да задавате прекалено много въпроси и да стоите възможно най-далеч от епицентъра на събитията.

По време на бурни демонстрации органите на реда също могат да представляват заплаха за журналистите. В зависимост от самоличността на организаторите и мнението, което техните сътрудници имат за вашата медия или за вас като личност, може да бъдете мишена за охранителите на мероприятията, които работят предимно в интерес на хората, които им плащат, а не в интерес на обществото. Може да се превърнете и в мишена за полицията, ако отразявате събитията от демонстрация в авторитарна или тоталитарна държава, където пазачите на обществения ред възприемат журналистите, особено тези, които отразяват антиправителствени демонстрации, като врагове. Понякога това може да се случи, защото те самите са ядосани или уплашени от ситуацията. При всички положения, ако някой ви заплашва или ви напада, информирайте веднага други журналисти и се опитайте да напуснете мястото на събитието.

Ако полицията се опитва да ви арестува в хаоса на бурни демонстрации и вие не можете да избягате, кажете им, че сте репортер и им покажете вашата

журналистическа карта. Ако това не подейства, по-добре е, да не се съпротивлявате. Направете повторен опит на по-спокойно място, далеч от демонстрациите, дори това да означава, че трябва да отидете в полицейския участък. Там ще бъдете изслушани от някого, който не се намира под толкова голямо напрежение и е с по-голям авторитет.

При всички положения, най-добре е (ако има време) да запишете изказванията на организаторите и да съберете най-важната информация преди демонстрациите да са започнали. Част от работата може да бъде свършена от друг журналист в редакция далеч от мястото на събитието (с помощта на телефонни обаждания, проверяване на фактите, наблюдение на други репортажи). Важно е за журналист, който отразява бурни демонстрации да бъде незабележим за тези, които са в негова непосредствена близост, за да не бъде възпрепятстван да наблюдава случващото се.

Примери/Досегашен опит

Когато репортерът се намира твърде далеч от мястото на събитията

През последните години гей парадът в Белград в Сърбия беше отменен по два повода: в единия случай, той беше отменен заради атаки от крайно консервативни организации или футболни хулигани, а в другия случай парадът беше отменен поради висока опасност за сигурността на участниците. Първата публична манифестация на ЛГБТ общността се проведе през 2010 година. Това стана възможно, защото маршрутът на гей парада беше много кратък, полицията беше блокирала целия квартал, където се провеждаше манифестацията и всеки, който влизаше, беше идентифициран и контролиран. Затова нямаше как, ожесточени противници на парада да атакуват шествието и журналистите, които отразяваха събитието, бяха в пълна безопасност.

Само че това не значи, че размириците бяха избегнати. Извън полицейския кордон екстремистите и футболните хулигани започнаха да трошат коли, хвърляха камъни и коктейли „Молотов“ по полицейските служители и бутаха наоколо горящи контейнери за смет. Журналистите намериха безредиците за по-интересни, вместо да се съсредоточат върху събитието, което ги предизвика - парада на ЛГБТ общността. Един хърватски журналист реши да премине от другата страна на полицейските барикади заедно с негов колега от белградския седмичник *НИН*, за да може да види това, което нямаше как да види от добре охраняваната зона на парада. Ето защо, за да може да бъде в епицентъра на това, което се случваше, той трябваше да се измъкне от охранявания център и да отиде към далеч по-интересната периферия на случващото се.

Тъй като много добре знаеше, че хърватски журналист ще бъде възприет от сръбските хулигани като „червена плащеница“, точно колкото те биха възприели по този начин членове на ЛГБТ общността, той последва колегата си мълчаливо, докато той представи и двамата като журналисти от *НИН*. Номерът проработи. Имаха възможността да наблюдават вандализма на хулиганите от много близо, събраха достатъчно цитати от тях и дори успяха да чуят комуникацията между членовете на групата, от която стана ясно, че безредиците не бяха спонтанни, че мероприятиято на ЛГБТ общността беше просто удобен повод да чупят неща и да изпратят политическо послание от името на организаторите на безредиците.

Група от около 20 хулигани нападна сградата на медийната компания РТВ *Б92* в Белград, Сърбия, по време на парада на ЛГБТ общността през 2014 година в Белград (който се проведе на 29 септември). Журналистите работещи за *Б92* са честа мишена на хулиганите националисти, но този път полицейската охрана беше твърде силна. Един полицаи беше ранен, но нито един от журналистите.

Когато репортерът се намира в епицентъра на събитията

Хърватски журналист отразява събитията от конференция на Интерпол, провеждана в Рим. Тъй като има някакво свободно време, решава да отиде в центъра на града заедно с друг колега. Там те се натъкват на демонстрации, които до този момент са много шумни, но се провеждат мирно. Протестите са срещу Силвио Берлускони, по това време изпълняващ един от няколкото си мандата като министър-председател. Журналистическото любопитство ги отвежда в центъра на тази неразбория, където най-шумните и видимо най-ядосаните протестиращи са се събрали. Тълпата на площада е обградена от полицаи в пълно бойно снаряжение и няколко снайпера са разположени на покривите на сградите в околността.

Струпването на толкова много полицаи прави протестиращите още по-разявени и по всичко личи, че масата ще започне да употребява насилие. Полицайте първоначално стават мишена на словестни нападки, в следствие към тях започват да хвърчат различни предмети. В един момент хората в близост до двамата хърватски журналисти се обръщат към тях и започват да крещат. Първоначално те не могли да разберат, какво се случва. Протестиращите не е имало как да знаят, кои са те, а дори и да са знаели, е нямало защо да бъдат обезпокоени от двама хърватски журналисти, който с поведението си не са дали никакъв повод за гнева на тълпата. Тогава единият от журналистите забелязал, че колегата му има на ръкава си надпис *POLIZIA* (полиция). Всички присъстващи на

конференцията са били получили такъв сувенир, който репортерът е носел, без да се замисля, че ще се натъкне на група разгневени на полицията протестиращи. Той дори не е бил наясно, че има такъв надпис на ризата си, докато протестиращите не са започнали да го бутат и да му дърпат ризата.

Докато единият от хърватските журналисти крещи, че те не са полицаи и се опитва да измъкне колегата си далеч от тълпата, другият журналист прави още една грешка: той изважда паспорта си и го показва на протестиращите, за да им докаже, че той дори не е италиански гражданин. Напразно. Никой не го слуша. Не само, че замалко не губи паспорта си, но с това действие той още повече разярява протестиращите. Изведнъж цялата тълпа започва да върви към тях и първите удари не закъсняват. Тогава група от специализирани полицейски части достига до тях и ги отвежда до едно от сборните места в сградите в околността. От безопасно разстояние и в компанията на полицията, те наблюдават демонстрациите от терасата на сградата през следващите няколко часа, докато полицаите не решават, че е достатъчно безопасно, за да ги пуснат.

Винаги внимавайте да не привличате допълнително вниманието с някакъв недобре обмислен детайл. Вие никога не можете да знаете, къде журналистическият ви инстинкт ще ви заведе и колко проблеми можете да си създадете, заради нещо, за което дори не сте се замисляли.

Когато репортер е пряко заплашван или нападат

През 2008 година в центъра на Белград радикални ултранационалисти организират протест по повод арестуването на Радован Караджич- обвинен във военни престъпления в Босна и Херцеговина- и по повод екстрадирането му в Хага. Подобна демонстрация е предопределена да завърши с насилие и е лесно да се предположи, че журналистите, отразяващи мероприятиято, също ще бъдат обект на насилие от страна на хулиганите, особено ако работят за медии, които не симпатизират на национализма и военните престъпления. Точно така и става. Репортер от агенция *Фонет* е атакуван и камерата му е счупена. Неговият колега, операторът от телевизия *Б92* Бошко Бранкович успява да заснеме атаката. Журналисти от телевизия *Б92* са били нападени многократно, заради това, че са проповядвали мира и са осъждали военните престъпления. Гнева на тълпата се обръща срещу оператора. В последствие камерата е счупена, както и крака на репортера. Той не е бил в състояние да работи в продължение на няколко месеца. Заплатил е висока цена за солидарността си със своя колега, но това, което е направил е бил единственият правилен ход за професионалист, който работи по журналистическо задание.

В: Отразяване на природни и причинени от човека бедствия

Да се намира в непосредствена близост до ситуация, при която природата или хората създават огромни проблеми, които биха могли да застрашат човешки животи, природни забележителности, имущество или сгради в по-голям мащаб, е едно от най-големите предизвикателства, пред които един професионален журналист някога може да се изправи. Такива ситуации могат да го изстрелят към славата, но могат също и да застрашат съществуването му. Освен, че трябва да бъде наясно с някои основни предизвикателства, едно важно правило трябва на всяка цена да се прилага тук:

Стойте на безопасно разстояние!

Никакъв журналистически успех не би могъл да оправдае тежка травма, увреждане или дори смърт. Освен това е абсолютно задължително да следвате инструкциите, дадени от лица, които отговарят за това да се избегне по-нататъчното усложняване на ситуацията. Предоставянето на информация за дадено бедствие е изключително важно, но справянето с последствията от него, когато то се е случило е още по-важно. Журналистът трябва винаги да се опитва да бъде от помощ като част от решението на проблема и никога да не създава допълнителни усложнения.

В какво се състои то

Природното бедствие обикновено е по-голямо неблагоприятно събитие, възникнало в резултат на естествени процеси и може да причини загубата на човешки животи или да нанесе имуществени щети. Обикновено нанася и известни икономически щети, тежестта на които зависи от издръжливостта на засегнатото население и на неговата способност да се възстановява.

Примери за природни бедствия са:

Земетресения, наводнения, горски пожари, лавини, изригване на вулкани, цунамита, тайфуни, урагани/циклони/виелици; горещи вълни, причиняващи суши; епидемии (като вирусът на ебола, който върлува в части на Африка през 2014 година, но и няколко пъти преди това от 1976 година насам), или болести като вирусът на имунната недостатъчност при човека и синдрома на придобитата имунна недостатъчност (ХИВ/СПИН).

Бедствия предизвикани от човека са:

Промишлени опасности, радиационно замърсяване, по-големи транспортни произшествия, срутване на конструкции (например на пътната инфраструктура).

Всички природни и причинени от хората бедствия могат да възникнат по всяко време с малко или никакво предупреждение. Те със сигурност представляват чудесна възможност за всеки професионален журналист, независимо дали той работи за голяма медийна организация, или е журналист на свободна практика. Въпреки това предизвикателствата и рисковете са сериозни и включват следните неща, без да се ограничават до тях:

- Срив в комуникациите
- Загруднения при транспорта или пълно спиране на превозите
- Частичен или пълен срив в електрозахранването
- Риск от смърт или инфекции

За да могат да се справят с гореизброените трудности и да реагират по възможно най-ефикасния начин, журналистите и медиите трябва да съблюдават специфични правила, които биха им позволили да изпълняват задълженията си по сигурен, бърз и ефикасен начин, без да се излагат на опасност и без да пречат на работата на екипите за спешна помощ (спасителни екипи, армия, полиция, единици на гражданска защита и др.).

Остановяването на съкратени пътища за поддържане на комуникацията с вашите колеги е от решаващо значение. Може да ви се наложи да използвате радио станции, ако местните мобилни връзки не функционират. Редакциите трябва да се подготвят предварително за възможността от бедствия в близост до тях, като създадат и поддържат подробен план за действие, а журналистите, които имат за задача да отразяват бедствия в по-отдалечени места или поради други причини са отдалечени от реакцията, трябва да преговорят инструкциите за безопасност преди да тръгнат.

Подходящото оборудване също играе важна роля. Генератори, аварийни светлини, батерии, преносими радиостанции с резервни батерии, GPS уреди за локализация, комплекти за първа помощ и допълнително оборудване за първа помощ трябва да бъдат част от раницата на всеки журналист. Пакетирана или консервирана храна, бутилирана питейна вода, легла и одеала също могат да бъдат необходими в бедствени зони.

Превозните средства на журналистите също трябва да са снабдени с аварийно оборудване включващо комплект за първа помощ, пътни сигнални ракети и одеала. В нюзума трябва да се държат големи хартиени карти, на които да са маркирани местоположенията на болниците; центровете за спешна помощ, включително педиатричните клиники, приютите, транспортните центрове, училищата и други

сгради, които могат да послужат като подслон на семейства или бежанци по време на криза. Физични и топографски карти трябва да бъдат на разположение, за да може с тяхна помощ да се идентифицират различни опасности, като например ниско разположени зони, където има опасност от наводнения.

Опасности като радиоактивност или вируси също трябва да се вземат много насериозно, точно поради своето естество. Според ръководство за превенция на *Ню Йорк Таймс*, представено през 2011 година, “разстоянието, времето и предпазната екипировка са единствените средства за защита, с които разполагат журналистите“.

Как да отразяваме такива събития

В случаите на природни или предизвикани от човека бедствия, професионалният журналист трябва да запази спокойствие, да се увери, че неговата безопасност не е подложена на риск и чак тогава да започне работа. Той или тя трябва да избягва ролята на активист и да се придържа към функцията си на репортер, но не трябва да отказва помощ на други хора, ако се намират в критична ситуация. Най-важно е той/тя да не забравят, че извънредната ситуация не означава, че трябва да се прави извънредна журналистика, а точно обратното. Човек трябва да се опита да преодолее трудностите и себе си, за да произведе най-добрия възможен резултат и да информира обществото по възможно най-точния и ефикасен начин.

Както вече споменахме, журналистите трябва на всяка цена да не се излагат на риск и да не позволяват потенциално да се превърнат в тежест за аварийните екипи и колегите си. По време на отразяването на бедствия те трябва да работят в екипи от поне двама или по възможност трима души, за да може един от членовете на екипа да носи със себе си малка аптечка. Те трябва също така да носят със себе си карти, които съдържат информация относно кръвната група и възможни алергии, както и свирка.

Те трябва да започнат работа само след като са се обезопасили. Това е много трудна задача, като се имат в предвид обстоятелствата, но те трябва винаги да помнят, че основните принципи на етическата и обективната журналистика (които са изложени в отделна глава) са еднакво или даже по-важни в този случай.

Тъй като хиляди хора в засегнатите райони и милиони в останалата част на света очакват да придобият ясна представа за случващото се, един журналист, който е професионалист трябва винаги да: бъде прецизен и да се придържа към фактите, без да преувеличава или да подценява ситуацията; да изпраща репортажи, които съдържат поне няколко изказвания идващи от държавни служители или спасителни отряди. Очевидците също играят важна роля; съобразявайте се с езиковите и

културните граници. Бедствията нямат граници и могат бързо да се разпространят в други райони или държави.

Един журналист, който е професионалист, трябва винаги да отразява събитията, уважавайки различните езикови, етнически и културни различия в засегнатите райони. Демонстрирайте чувствителност и информираност. Репортажите за убити, ранени или разселени хора трябва винаги да се предават с най-голямо уважение към всички замесени. В такива моменти професионалният журналист трябва да се стреми да не е натрапчив, но в същото време да продължи да търси истории, които са важни и различни.

Жертвите и семействата им са преживявали огромен шок и може да страдат от ефектите на различни травми. Журналистът трябва да внимава да не причинява още по-голяма вреда и да се опита да обясни, какво иска да направи с тях и защо е важно, те да премислят, дали не биха желали да разговарят. Ако те не се съгласят да дадат интервю, може да бъде от помощ да се обърнете към хората без микрофони и камери, за да изградите разбирателство и близост. Също така трябва да сте наясно, че тъгата и други емоции могат да бъдат предадени и от разстояние и чрез индиректни снимки. Да се приближите твърде много към семейство, което е в траур, не винаги е най-ефикасния начин да отразите едно бедствие.

Придържайте се към призванието си на репортер, а не на активист. Журналист, който си върши работата професионално е човешко същество, но същевременно никога не трябва да забравя причината, поради която той присъства в засегнатата зона. В тази връзка той/тя трябва да избягва да участва в работата по облекчаване последствията от бедствието, а вместо това трябва да се свърже с експерти и да разбере за съществуването на всякакви форми на небрежност от страна на властите, като не забрави да представи и двете страни на историята.

Дори и при извънредни новини, журналистите трябва да поставят под съмнение всяко прес съобщение, дори ако то идва от официален правителствен или правоприлагащ орган и в същото време да се опитва да разследва, това което се твърди в съобщението. Също така не забравяйте, че при отразяването на бедствия, да публикувате новината първи не означава нищо, ако информацията ви не е точна.

От всичко изброено по-горе става ясно, че редакциите трябва да съставят наръчници за това, как да се отразяват бедствия и извънредни ситуации и в същото време да организират обучения, които да подготвят журналистите, които са изпратени до засегнатите райони, да си свършат работата по най-добрия начин. Голяма част от насоките, които се съдържат както в наръчниците, така и в обученията трябва да са посветени на въпроси, които не могат да се научат по време на отразяването на инциденти, като например психологическите травми на засегнатите и как да оформяме и проследяваме историите след бедствията.

Примери/Досегашен опит

Природни бедствия

Земетресението в Хаити, 2010

“Ние искаме медиите да ценят живота на хората, които ‘не са ние.’ Докато чаках в продължение на осем дни да чуя, че моите собствени майка и баба в Порт-о-Пренс са в безопасност, исках да запазя хубавите спомени за човека, който ме е създал на този свят и за този, който ме е научил да бъда щедра и упорита. Нека се възползваме от възможността, която тази ужасяваща трагедия ни предоставя да изискваме повече от нашите източници на информация: да зачитат достойнството на всеки“.

Манушека Селест, журналистка от Хаити

Цунамито в Индонезия през 2004

“Никога не съм бил на подобно място. Отразявал съм няколко земетресения и това е може би най-ужасното нещо, което съм виждал да се случва на една общност, където и да било. Никой не е останал непокътнат. Всички, които срещнах бяха загубили някого, или бяха изживяли нещо свързано със самото цунами. Всички ние като индивиди бихме искали да помогнем на някого. На мястото, където се живеем, понякога на всеки от нас се случва, да води ранен войник до болницата или да помага на някого с нещо. Но ако се намирате в град, в който ефектът от бедствието е толкова голям, тогава всъщност да останете безучастен, е нещо хубаво. Не е професионално да се опитвате да помогнете на всички.”

Дейвид Лойн, кореспондент на Би Би Си Свят

Наводненията в Сърбия, 2014 година

“Властите ни държаха извън Обреновац с часове. И след като видях, това което видях, след като накрая влязохме в града, разбрах, че бяха прави, да не ни пускат. Имаше само вода, нас, полицията и армията. Никога до тогава не бях виждал наводнения да унищожават цели градове с десетки хиляди жители. Но точно това се беше случило тук“.

Мануела Стрину, румънска журналистка

Бедствия причинени от човешка дейност

Експлозията в ядрената централа Чернобил, 1986 година

“Бях в Санкт Петербург и правех репортаж за завръщането на Владимир Хоровиц, концертиращият пианист, който правеше своя дебют от завръщането си, след като беше живял, мисля 40 години извън Русия. И когато се завърнах в хотела, за да изпратя историята, поличих телефакс от моя офис, от московското седалище на *Уошингтън Пост*, в което се съобщаваше, че е имало малка ядрена авария в западна Украйна. В съобщението пишеше още, че е имало жертви. По това време аз бях живял в Русия достатъчно дълго, за да знам, че ако издаваха тази оскъдна информация, това означава, че става въпрос за сериозен инцидент, който ще изисква прякото ми внимание и наистина го изискваше за около три месеца.“

Гари Лиш, бивш кореспондент на Уошингтън Пост в Москва

Експлозията в ядрената централа Фукушима, Март, 2011 година

“Метърът за радиоактивност се покачва, но ти не усещаш абсолютно нищо. Не можеш да го помиришеш, не усещаш топлината, просто не чувстваш нищо. И това всъщност е най-ужасяващата част от цялото пътуване.“

Тетсуо Джимбо, японски журналист и основател на уеб страницата Видеонювини

Част 2:

Отразяване на събитията под натиск

Общи приложими правила

Дори когато не стрелят по журналисти по средата на военна зона или не трябва да отразяват събитията от епицентъра на бурни протести, те могат да са подложени на огромен натиск. Журналистите разследващи теми от обществен интерес, много често са ценени само от своите оскъдни читатели, зрители и слушатели, които разбират, колко важна е работата на тези журналисти. Те не са обичани нито от престъпниците, нито от корумпираните политици, а понякога дори и от собствениците на медиите, за които работят, както и от някои колеги и дори собствените им редактори. Репортерите се сблъскват с много различни видове натиск- от натиска да не публикуват статиите си, до опити да ги подкупят и директни заплахи и нападения. Те са подложени на натиск заради хора във властта и в бизнеса и заради корупционни практики в системата. Понякога животът им е истински кошмар.

А. Вътрешен натиск (от колеги, началници, работодатели, собственици на медии):

В какво се състои той

В страните от Югоизточна Европа, които се намират в преход, собствениците на медии са свързани в корупционна верига и имат връзки с политици и олигарси. Медийната собственост им служи за цели, които нямат нищо общо с обществения интерес. Следователно те не се интересуват от разследваща журналистика или аналитични доклади на теми, които са наистина важни. В такива медии редакторите не са най-опитните и компетентни журналисти, а са невидимата ръка на собственика. Те не се грижат за качеството на медийния продукт, а за интересите на собственика. За да може този процес да протича гладко, са предпочитани послушни журналисти, докато най-добрите професионалисти са игнорирани или открито възпрепятствани да си вършат работата.

По-долу са изброени някои от най-разпространените начини, по които работодателите, редакторите и колегите от други медии оказват натиск върху журналисти, които се занимават с теми от обществено значение:

- 1) Те биват напълно игнорирани (не им се дават задания) или тяхните статии не се публикуват;
- 2) Намаляба им се заплатата;
- 3) Заплашват ги с уволнение;
- 4) Опити за подкупване (например увеличаване на заплатата при някакво условие-докато журналистът пише за маловажни теми);
- 5) Опити за дискредитиране на журналиста чрез други медии.

Как да работите при такива условия

Ако журналистът е на трудов договор, е трудно да се справи със ситуация, в която неговите статии не се публикуват или не му се дават задания. Обикновено трудовият договор съдържа клауза, която забранява на журналисти да работи за други медии. Затова е по-трудно да се притискат журналисти на свободна практика по този начин, но те са по принцип по-малко, защото повечето медии не са заинтересувани да публикуват обществено значими теми. Тези, които са заинтересувани от обществено значими теми обикновено не са достатъчно платежоспособни и не могат да си позволят да заплащат за сериозни журналистически разследвания. Затова журналистите трудно се решават да напуснат работните си места въпреки натиска и да работят на свободна практика.

Подобна е ситуацията, ако работодателят понижи заплатата на даден журналист. Много журналисти смятат, че е по-добре да получават някаква заплата, дори тя да е по-ниска, отколкото да не получават заплата изобщо. Има все повече и повече безработни журналисти. Затова заплахата от уволнение е толкова ефикасен начин за упражняване на натиск.

Същата или дори по-висока заплата за много по-малко работа, която също така е незначителна или не е в интерес на обществото не трябва да бъде приемана от почтени журналисти. Само че наказанието за отказа на подкуп може да бъде и уволнение на журналиста. На практика е невъзможно да се устои на този натиск в рамките на една медия. Преминаването към друга медия или към свободна практика е единствения начин да се устои на натиска. Въпреки това възможностите за журналистите на свободна практика са ограничени.

Най-добрата защита срещу натиска от работодателите и редакторите е взаимната солидарност и подкрепа между журналистите, желаещи да работят в интерес на

обществото и са лоялни към професията си, а не към корумпирания работодател. Освен това журналистите, които имат възможността да работят свободно, трябва да публикуват информация в случаите на упражнен натиск върху техните колеги от страна на медийните собственици.

Други медии, които директно служат да защитават частните интереси на техните собственици, понякога директно нападат журналистите, които работят в интерес на обществото, като твърдят, че работата на тези журналисти всъщност е прикрита корупция и че те защитават интересите на определени кръгове, докато нападат интересите на други. Дори личният живот на някои журналисти не е пощаден. В такива случаи най-добрата защита за журналистите, които съвестно си изпълняват задълженията и са жертви на подобни атаки, е да се придържат към професионалните стандарти на работа. Техните колеги и медиите, които съблюдават професионалните стандарти трябва да подкрепят колегите си, които са станали жертва на подобни нападки.

Примери/Досегашен опит

Тук за пореден път ще се позовем на опита на Саша Лекович, който представя поредица от примери от личния си опит с работата за различни медии и собственици, които по негова преценка биха били полезни за настоящото ръководство.

“След като бях работил близо десет години за един и същ работодател, в един момент се озовах в позицията да съм много добре платен, но същевременно да ми бъде упражняван натиск от редакторите по два начина: те или не публикуваха моите материали, или ги променяха, като същевременно ги публикуваха от мое име. Тъй като не исках да загубя репутацията си на почтен журналист, напуснах.

“Няколко години преди това бях подложен на друг вид натиск- беше намалена уговорената с мен заплата. Аз реагирах на това, като се преместих да работя за друг вестник, който принадлежеше на същия собственик, който тогава търсеше журналист отговарящ на моя профил. След това няхах проблеми с размера на заплатата. Тогава можех да реша проблема си по този начин, оставяйки да работя за компания, която притежаваше много вестници. В днешно време в условията на криза и неясни условия при назначенията в медиите, да постъпя по същия начин би било много по-рисковано.

“Няколко пъти съм ставал жертва на нападки от страна на други медии, директно и индиректно. Всеки път тези нападки идваха от медии, които нарушаваха етическите и професионални стандарти, разпространяваха език на омразата и упражняваха натиск

върху медийните собственици, които те смятаха за свои врагове. Пример за непряка атака беше карикатура, публикувана в един от въпросните вестници, която под предтекст на хумор, беше насочена срещу различни хора. Веднъж имаше изобразен един герой, който много напомняше на мен и чието име беше сходно на моето, който карикатурата обвиняваше, че е снабдяван с ‘пари и момчета’ от известен престъпник.

“Пример за пряка атака беше една статия публикувана на веб портал, след като бях публикувал текст за офшорни компании, които се занимават с пране на пари. Този текст твърдеше за себе си, че е ‘истинското журналистическо разследване’ по случая, в което аз бях обвинен, че умишлено съм пропуснал да спомена някои фирми, също замесени с пране на пари, защото съм искал да защита техните собственици. В друг случай същият онлайн портал ме обвини, че изпълнявам ‘мръсни поръчки в медиите’ от името на един политик. В първия случай просто игнорирах атаката, тъй като всеки, който ме познава, веднага би разбрал, че обвинението очевидно е безпочвено. В другия случай, аз публикувах мои тези, с които оборих обвиненията в социалните мрежи, защото по това време вече работех като журналист на свободна практика и зад мен нямаше редакторска колегия, която да ме подкрепи, а и останалите медии не реагираха по темата.“

Б: Външен натиск (от страна на политици, фирми, рекламодатели, религиозни групи, криминално проявени лица/членове на мафията, обществени личности):

В какво се състои той

Често натискът упражняван от собствениците е всъщност резултат от упражняван натиск от страна на политици, бизнесмени и особено на големите рекламодатели. Политиците, държавните служители или собствениците и служителите на компаниите, чиято дейност най-често се отразява в медиите, обикновено не се свързват директно с журналистите, а с медийните собственици, които след това на техен ред упражняват натиск върху журналистите, често чрез посредници: редакторите. В подобни случаи за един журналист е трудно да докаже, кой е първоначалният източник на натиска или че изобщо му е оказван натиск. Ето и някои от основните предизвикателства:

Политици, които се ползват с голяма власт могат да оказват натиск, чрез преки искания, нещо да се публикува, или да не се публикува. Също така да могат да отказват да дават интервюта на някои медии, или да наказват медии като предоставят изключителните права върху някаква информация на други. Държавните служители също упражняват натиск върху журналистите, като не им дават информация, която те са задължени по закон да предоставят.

Рекламодателите биха могли да намалят обема или изцяло да спрат рекламата в дадена медия и по този начин да притиснат собствениците и редакторите да се въздържат да публикуват критични статии за тях, техните фирми и бизнес партньори.

Заедно с дотук споменатите форми на натиск, подкупът също е много ефективен начин- като се плаща за скрита реклама или се финансират нерегламентирани пътувания и други облаги.

Как да работите при такива условия

Един журналист трябва да отказва всички възможни форми на подкуп, да избягва да му бъде упражняван натиск и да се придържа към професионалните стандарти на работа.

Никога не разчитайте на малък брой авторитетни източници от какъвто и да е вид.

Стремете се да нямате „тъмни страни“ в професионалния или личния си живот. Те бързо ще ви направят уязвими.

Ако сте изложени на натиск, но не можете да го докажете публично, разкажете за това сред журналистическите среди. Тези, които се опитват да ви притискат, ще знаят, че не се страхувате от тях.

Съхранявайте на сигурно място всякакви доказателство, че сте били жертва на натиск (смс съобщения, имейли, документи, аудио или видео записи) и ги споделете с хора, на които имате доверие.

В случаите на директен натиск, който може да бъде доказан, журналистът трябва да информира журналистическите асоциации и публичността. Ако е извършено криминално действие (като например заплаха), полицията също трябва да бъде уведомена.

Примери/Досегашен опит

Още един случай от опита на Саша Лекович:

“Веднъж бивш министър на вътрешните работи отказа да даде интервю за вестник, за когото аз работех по онова време; причината за това беше една моя статия. Тъй като статията беше изцяло съобразена с професионалните стандарти, помолих редактора ми, аз да проведа интервюто с министъра, когато той отново се съгласи да бъде интервюиран от нашия вестник. Той ми разреши, само че след като проведох интервюто, министърът настояваше, преди да бъде публикувано, то да бъде одобрено от него, процес, който

според него включваше допълнителна редакция не само на неговите отговори, но и на част от моите въпроси, като част от въпросите изцяло липсваха в редактираната версия. Призовах редактора да направи публично достояние това, което беше направил министърът и редакторът ми обеща да го направи. Само че той ме изигра, срещу което аз се разбунтувах и не много след тази случка, моята заплата беше понижена.“

Наводненията в Сърбия през 2014 година

Огромните наводнения, които опустошиха Сърбия в края на май 2014 година разкриха също така, какъв голям натиск и цензура сръбското правителство упражнява върху медиите. А именно сръбското правителство обяви бедствено положение, което наред с други привилегии, му дава правото да задържа лица, които “всяват паника по време на извънредни ситуации“. Когато потребителите на интернет започнаха да публикуват коментари и да обменят информация в социалните мрежи и блоговете за наводненията, много от тях се изказаха критично срещу липсата на навременна информация, предупреждаваща за природното бедствие и липсата на адекватни и бързи мерки от страна на правителството в някои от засегнатите райони. Впоследствие тези хора бяха викани на разпит от полицията, заради това, че са критикували усилията на правителството да се справи със ситуацията. Същевременно блогът ‘Друга страна’ и порталът Телепромптер бяха временно деактивирани, докато целият блог на Драган Тодорович беше изтрит, след като той публикува текст, в който изброяваше причините, поради които Александър Вучич трябва да подаде оставка. В отговор на тези мерки журналисти и блогъри се бяха обединили и бяха публикували общо послание в блог (В лицето на цензурата), където открито се изказаха срещу цензурата и спашването на медиите. Това послание беше публикувано и препращано от десетки медии и блогове на 24 май 2014 година. То гласеше, че властите нямат капацитета да задържат всички, който мислят различно от тях, затова е по-добре да ги обявят за ‘лъжци’ и ‘луди’. Широкото разпространение и обществената подкрепа за публикацията принудиха сръбското правителство да предостави поне някакво обяснение за неговото поведение през най-критичните дни.

В. Отразяване на събитията под натиска на директни заплахи и съдебни дела:

В какво се състои то:

Журналистите рядко са заплашвани директно от политици, рекламодатели и бизнесмени. Те използват по-завоалирани методи, които вече споменахме. Членовете на престъпни групи са по-склонни да отправят директни заплахи, но дори те предпочитат да използват посредници, за да съобщят на даден журналист, че трябва

“да внимава“, или че знаят, в кое училище ходят децата му. Най-често срещаният тип хора, които заплашват или дори нападат журналисти директно, са така наречените “дребни риби“, идващи от криминалните среди или обикновени хора, които се чувстват застрашени от работата на журналистите. Разбира се фактът, че опасните престъпници не обичат да сплашват журналистите директно, не означава, че те организират побои или дори убийства на журналисти. В държавите със силно изразен авторитарен или тоталитарен режим директното спашване и физическите нападения над журналисти понякога са организирани от самото правителство.

По-долу са изброени някои от обичайните заплахи в такива случаи:

Честа форма на спашване са ‘приятелският съвет‘ или преките заплахи по телефона (анонимно или открито). Смс съобщенията и имейлите също трябва да бъдат споменати тук, но те не са толкова често срещани, поради факта, че лесно могат да бъдат проследени.

Заплахите срещу членове на семейството на журналиста е много ефикасен метод за сплашване, който може да разклати дори и най-силните личности.

Освен от престъпници, методите за сплашване се прилагат и от тайните служби. Те могат да бъдат под формата на комбинация от подкуп, изнудване и пряко сплашване. Методите за плашване, използвани от правителствата са арест и нагласени съдебни процеси.

Освен това за разлика от случаите на директни нападения, влиятелните престъпници и тайните служби извършват побоища и убийства по начин, който е труден за доказване.

Понякога в подобни ситуации медиите се обръщат срещу журналистите си, вместо да ги защитават.

Как да работите при такива условия

Всяка заплаха и физическа атака срещу журналист или членовете на неговото семейство трябва да се съобщи на полицията и да се публикува. Един журналист, който не се страхува да защитава позицията си и да се противопостави на оказвания върху него натиск, винаги е по-доброто послание към обществото от това да се потули случая.

Журналистическата солидарност в подобни случаи е от изключително значение. Всеки случай на сериозни заплахи или физическа атака срещу журналисти трябва да бъде оповестен на международно ниво.

Все пак не забравяйте за съветите, изброени в раздела “Натиск отвън”.

Примери/Досегашен опит

Журналистът Саша Лекович е получавал директни заплахи по телефона от престъпници, индиректни заплахи към членове на неговото семейство, спирачките на колата му са били подменяни и някой се опитва да го избута от пътя, докато шофира. Той никога не си е мълчал за тези заплахи и накрая те спират. Обикновено е от полза, когато хората, които ви заплашват са наясно, че вие няма да си мълчите за заплахите и че няма да промените начина, по който правите журналистически разследвания, въпреки заплахите. Но в някои случаи и това не помага.

Хърватският журналист Желко Ператович е бил жертва на всякакви форми на натиск. Той е получавал многобройни заплахи, нападнат е на улицата, редакторите му отказват да публикуват негови статии под натиска на тайните служби и накрая намират извинение да го уволнят. След това никой не се съгласява да го назначи, но той въпреки това не се отказва. Той е много активен като журналист на свободна практика и блогър и продължава да съсредоточава вниманието си върху същите теми, които са били причина да бъде следен в миналото- тайните служби и нелегалната дейност.

По времето когато хърватската журналистка Хелена Пулиз отразява работата на офиса на президента, хърватската разузнавателна служба се опитва да я вербува за своите цели. Когато не успяват, те започват да я изнудват, като през 2004 година □ съобщават, че я следят и я заплашват, че ще публикуват компроматни материали за нейния личен живот и че ще уволнят брат ѝ, който по това време работи в полицията. Нейната редакционна колегия се отрича от нея, след което тя дълго време остава без работа. Въпреки това тя не отстъпва пред заплахите– повдига обвинения и печели делото десет години по-късно през 2014 година.

В края на 2014 година разследващата журналистка от Азърбејджан Кадия Исмаилова е хвърлена в затвора по скъल्पени обвинения за „подклаждане на самоубийство“, за да бъде сплашена и наказана заради нейните разкрития за корупционните скандали на президента Илхан Алиев. Много журналисти писаха протестни писма адресирани до посолствата на Азърбејджан в техните държави и организираха протести, в които настояваха за освобождаването на тяхната колежка. По същото време Международната мрежа на разследващите журналисти реши да организира продължение на провежданото от нея журналистическо разследване. Това е правилната реакция срещу натиска, на който тя е била подложена.

За съжаление и в момента в някои държави редица журналисти се намират в затвора, заради тяхната работа. В някои държави убийствата на журналисти са често

явление. На някои журналисти се налага да живеят под постоянна полицейска охрана. Например сръбската журналистка Бранкица Станкович работи като разследващ журналист и разкрива корупционни и криминални скандали на най-високо ниво през последното десетилетие в политическото предаване „Инсайдр“ по белградската телевизия *B92*. Тя често е била обект на заплахи. Знае се също така, че е било наредено тя да бъде убита. Тя живее под полицейска защита от 2009 година насам. По този начин тя е възпрепятствана да върши работата си на разследващ журналист, но това не я отказа. Нейният екип все още работи, а тя работи като редактор. Издаде и книга, в която описва всичко, което е преживяла.

Писмо от затвора от Фюсун Ердоган, турска журналистка, която прекарва 7 години в затвора, заради нейната работа като журналист

17 януари 2013 година

Здравейте,

казвам се Фюсун Ердоган и пиша това писмо от Гебрезе, женски затвор в Турция близо до Истанбул. Аз съм омъжена и имам син. Имам турско и датско гражданство. Аз съм журналист и винаги съм работила като журналист в Истанбул: от моето завръщане в Турция през 1989 година до моето арестуване през 2006 година.

В момента съм за седма година в затвора. Моят случай все още не е приключил. На всяко съдебно заседание прокурорът използва едни и същи общи клишета като „въз основа вида на престъплението и вида на доказателствата“ и подава нова молба за продължаване на периода на задържане под стража до следващото заседание, което се провежда три месеца по-късно. Никое от тези така наречени доказателства не е доказано да има връзка с мен.

Тези клишета се приемат от съда и този маскарад се превърна в моята екзекуция без право на справедлив процес от 2006 година насам. И сега изпитвах необходимостта да направя тази несправедливост достояние на по-широка публика. Затова бих желала да информирам отделни лица и/или организации за моята ситуация и търся вашата подкрепа и помощ.

Аз съм основателят и директорът на *Радио Оезгюр*, което започна дейността си през 1995 година като местна радио станция, с обхват в Истанбул и околността. Аз изпълнявах тази длъжност до момента, в който бях арестувана. На 8 септември 2006 година посред бял ден и по средата на оживена улица в Измир бях качена насила в цивилна кола и задържана от полицаи работещи под прикритие. В момента, в който се качих в колата, загубих представа за времето и мястото, тъй като бях натикана

между предната и задната седалка и очите ми бяха завързани. Не знаех, къде ме водеха. Пътувахме по този начин много часове.

След много време стигнахме до някаква къща и аз бях отведена на втория етаж. Бях принудена да легна на пода до други хора, които лежах по същия начин с лице към пода. Когато се възпротивих, те ме бутнаха надолу.

По време на процеса аз имах рани по коленете и лактите си, които бяха включени в съдебно-медицинската експертиза. След като ни заснеха с видеокамера, ме заведоха до някаква кола. Нямах точна представа, кое време беше, но трябва да е било късно, защото беше тъмно и светлините по улиците и в къщите бяха пуснати.

Най-накрая разбрах, къде се намирах, когато видях знака на полицейския участък. Бях в Низили. Прекарах нощта там върху дървена пейка завързана с белезници за едната ръка. Много рано на другата сутрин бях качена на неофициална кола, която трябваше да ме закара до Истанбул. След като четири дни ме държах в ареста на полицията, ме заведоха в съда на 12 септември 2006 година. Казах на прокурора, че няма да дам никакви показания, тъй като не знам причината(те) за моето задържане. Моят адвокат също не можеше да подготви защитата си по същите причина. На този ден аз бях арестувана.

Заради клаузата “класифицирана информация“ в моето досие, съдът не прие да споделя каквато и да била информация до лятото на 2007 година. Нито аз, нито моят адвокат можехме да получим каквато и да била информация относно обвиненията срещу мен. През лятото на 2007 година получихме достъп до обвинението и първото заседание беше проведено на 26 октомври 2007 година. Само че полицейските доклади бяха непълни и в резултат на това нямах възможност да подготвя защитата си до третото заседание през 2008 година. Това означаваше, че бях държана в затвора точно две години, без да знам, защо бях арестувана. Иска ми се преследването срещу мен да беше свършило тогава.

За съжаление от 2008 година насам системата продължава да ме държи в затвора на базата на компютърни данни, представени от полицията като основното доказателство. Всички управители на частни радиа са задължени от РТУК (Висш съвет за радио и телевизия) да предоставят копие от определен вид информация на прес центъра на полицейската централа. Тази информация включва актуален домашен и служебен адрес и телефонен номер. Полицията в Истанбул вече знаеше къде живея и работя. Полицията не е имала никаква причина да ме отвлича по средата на улицата в Измир, докато бях в командировка. Единствената причина, за която се сещах беше провеждана в този момент полицейска операция. Операция срещу нелегална организация!

Моят съпруг, който също е журналист и неговият помощник също бяха задържани от полицията във връзка с тази операция. В действителност имаше само една реална причина за нашето арестуване: полицията се опитваше да спласи членовете на прогресивните, демократични и алтернативни медии. С няколко думи това означава, че всякакви медии (радио и преса), които заемаха позиция, критична към системата, трябваше да бъдат заглушени. Както много от вас знаят, аз не съм единствената и много журналисти в момента се намират в затвора.

В крайна сметка какво престъпление съм извършила? Обвиняват ме, че съм ръководител на нелегална организация и прокурорът иска да ме осъди на доживотна присъда без право на помилване. За подобно жестоко наказание човек би очаквал сериозни доказателства и процес срещу обвиняемото лице.

Проучих всяка една папка (общо около 40 досиета и около хиляда страници). Но така и не открих нито едно конкретно доказателство срещу мен. В целия акт, състоящ се от 300 страници няма нито едно конкретно доказателство срещу мен. Единствената информация за мен в присъдата е свързана със запитването относно моята регистрация.

Да, аз бях основателят и издателят на *радио Оецюр*. Цялата ми дейност се осъществяваше пред погледа на обществеността. Защо полицията не претърси дома ми и работното ми място веднага, ако съм била член на централния комитет на нелегална организация? Те претърсиха дома ми две седмици след арестуването ми на 21 септември. Също така няма данни в досието свързани с това претърсване.

А какво съдържаха тези досиета като доказателства срещу мен? Имаше два документа. Главният документ се състои от няколко страници (7 на брой, за да бъдем точни) от компютърни данни представени от полицията. Предполага се, че собственото ми и фамилното ми име са били добавени в края на този документ.

Това е всичко! Да не говорим, че липсват каквито и да било доказателства, удостоверяващи, че аз съм писала тези страници и никакви отпечатъци не са били открити, които доказват, че този документ е принадлежал на мен. Полицията твърди, че са намерили тези документи в къща в село Очаклар, Назили и че това са документи снети от компютрите принадлежащи на тази нелегална организация. Как тези така наречени доказателства са били събирани? Дори и от показанията на полицията в съда стана ясно, че тези документи не са събирани в съответствие с протокола изискван от закона. По време на обиска най-висшият служител в селото, селският кмет е трябвало да присъства като свидетел. Само че той е пристигнал след като разследването е било приключило и е накаран да подпише празен документ, удостоверяващ, че той е видял всичкия материал по случая.

Моето участие в тези седем страници включваше информация относно участие в разрешени демонстрации и оценки на тези мероприятия, които са се провели в различни турски градове през 2005 година. В допълнение към тези страници имаше и друг документ, съставен от числа и отново накрая моето име. Общо седем реда! Този документ беше издаден, за да бъде сменена като главен финансов директор и е публикуван на 1 ноември 2007 година.

В резултат на това банкови сметки и влогове на мое име, това на съпруга ми и на наши близки роднини бяха разследвани. Даже през февруари 2009 година по времето, когато отделът за борба с тероризма на истанбулската полиция провеждаше разследване, много хора бяха арестувани, в това число и счетоводителя, секретаря, чистачите и съиздателя на радио Оезгюр, както е племенника на съпруга ми, счетоводител във вестника, където съпругът ми работи, както и други хора, които аз дори не познавам.

Всички обвинени бяха оправдани, когато бяха отведени в съда. В момента делото се гледа пред Върховния апелативен съд. Прокурорът смята, че тези два документа са достатъчни, за да ме обяви за лидер на нелегална организация и да ме осъди на доживотна присъда без право на помилване. Следната допълнителна информация относно моето минало също е била включена в моето досие:

Аз съм била задържана и арестувана през 1996 година и съм освободена след първото заседание. Обвиненията за подбуждане и сътрудничество са снети. В друг случай също съм била задържана, след като съм участвала в разпространението на прес съобщение за избиването на затворници в затвора Улучанлар в Анкара.

А това е официалната версия на обвинението на страница 226 от обвинителния акт:

“...опитала се да промени конституционно остановения ред чрез сила; действа като администратор и член на централния комитет; отговаря за финансовите въпроси и юридическата дейност на нелегалната организация; затова носи отговорност като главен извършител на всички престъпления извършени от организацията и другите ѝ членове според турския Наказателен кодекс (ТСК) 220/5 във връзка с ТСК 314/3...”

Да, това е всичко! Нито повече, нито по-малко! Прекарах в затвора последните шест години и половина. И това е правосъдие? Нито полицията, нито прокурорът могат да предоставят конкретни доказателства за моето участие в каквато и да е незаконна дейност. Въз основа на документ подготвен от полицията, аз съм обявена за администратора на организация и съм държана под отговорност за насилствените действия, извършени от нея.

Опитах се да изложа накратко насилието, на което бях подложена и всички обвинения, повдигнати срещу мен от прокурора. Освен с всички тези правни проблеми, се боря и със здравословни проблеми, откакто бях арестувана: високо кръвно налягане, хепатит Б, кисти в двете гърди и повишено късогледство (от -2.5 до -5.0).

Като чели това не е достатъчно, ами бях диагностицирана и с рак на щитовидната жлеза и бях оперирана на 13 ноември 2012 година. В момента претърпявам курс на лечение. Дори не искам да споменавам различните видове ставни проблеми, които имам, в следствие на това, че постоянно лежа на бетонна повърхност.

Поради по-горе изброените причини моето задържане вече не може да се разглежда като мярка за безопасност от страна на прокуратурата, а се е превърнало в ЕКЗЕКУЦИЯ! Тази несправедливост срещу мен трябва да се направи публично достояние и трябва да бъде спряна. Всичките ми права трябва да бъдат възстановени. Затова каня всички вас частни лица и/или организации да покажете вашата солидарност и да бъдете моят глас там, където сте по света.

Бих желала да благодаря на всички вас за вашите интерес, съчувствие и бъдеща подкрепа. Следващото ми заседание в съда е на 12 март 2014 година в десети наказателен съд за тежки престъпления в Каглаян, Истанбул. Надявам се да видя някои от вас там.

С най-добри пожелания и поздравии на всички вас,
Фюсун Ердоган
Адрес:
Kapali Kadin Napishanesi A7
Gebze-Kocaeli
Турция

Атака на *Апъл дейли* в Хонг Конг

Една директна атака срещу медиите се случи в Хонг Конг в ранните часове на 12 януари 2015 година. Нападателите са хвърляли малки бомби по сградата на всекидневника *Апъл* в Тсанг Кшан О и по къщата на собственика на вестника Джими Лай в Хо ман Тин в Ковлун. След нападението бяха открити две изгорели коли в различни части на Хонг Конг.

Няколко часа след атаката крадец откраднал голямо количество вестници *Апъл дейли* от доставчик в Хунг Хом в Кошлун, преди да потегли с кола. Полицейските

служители по-късно открили крадеца в колата и открили огън срещу него, тъй като по тяхна информация, той се е опитал да ги прегази. Един полицейски служител е бил ранен при инцидента.

Това не е първият случай, в който *Апъл дейли* и неговите служители са били заплашвани. Най-малко четирима полицейски служители са били нападнати или са получавали смъртни заплахи в Хонг Конг през 2014 година. Това също така е третият подобен инцидент, в който резиденцията на Джими Лай е била нападната от 1993 година насам и до този момент не е открит нито един виновник за нападенията.

(Източник: Международна журналистическа федерация / уеб страницата на IFJ)

Атаките срещу Шарли Ебдо: “Това е касапница, кървава баня. Всички са мъртви“

Единадесет и половина сутринта, Париж. Корин Рей, известна като Коко, карикатурист, която работи за френското сатирично списание *Шарли Ебдо*, туко що беше взела дъщеря си от близката ясла. “Когато стигнах до предната врата на сградата, където се помещава списанието с нея, двама маскирани и въоръжени мъже ни нападнаха и заплашиха“, казва тя. “Те искаха да влязат вътре и да се качат горе. Набрах кода за влизане...Те говореха перфектен френски. Казаха, че са от Ал Кайда.“

Офисите на *Шарли Ебдо* са на булевард Никола Аперт, номер 10, сградата е една от редицата анонимни нискоетажни сгради, с нисък наем, тяхните напукани кремави фасади проблясват на места от петната по-свежа боя, покриваща графитите, които са буквално навсякъде на този леко мърляв ъгъл на 11ти район на Париж.

Един от въоръжените мъже, Рей споменава, че е бил оставен отвън, заедно с няколко автомата Калашников от трети мъж в черен Ситроен с регистрационен номер SW 518 XV със затъмнени прозорци. Те са знаели, какво правят, казва полицията: носели са маски и бронезилетки; държали са оръжията си професионално; ‘вървяли са спокойно и са изглеждали решителни‘.

Също така много добре са избрали момента, в който да действат. Сряда сутринта е времето, в което *Шарли Ебдо* излиза от печат, повод за седмичната редакционна среща на елита на списанието. В конферентната зала на втория етаж за сутрешната среща са се събрали около 15 членове на екипа - карикатуристи, редактори, писатели, включително четирима от най-известните имена на списанието:

карикуристите Кабу, Волински и Тигнус, както и главният издател на списанието от 2012 година насам, карикатуристът Стефан Шарбониер, известен като Шарб.

Но свидетели на кървавата баня, която щеше да последва, твърдят, че, когато са влезли в сградата, е изглеждало сякаш нападателите не са били сигурни, къде да отидат. Според туйтове на Ив Кресон, който работи за медийната продуцентска компания Байо в съседство на *Шарли Ебдо*, двамата нападатели първоначално са влезли в неговия офис.

“В 11 часа и 25 минути, като се възползваха от това, че служителката от пощите излизаше, двама въоръжени мъже, които носеха маски влязоха в нашия офис“, е написал той в социалната мрежа Туитър. “Те търсеха *Шарли*“. Кресон казва още, че мъжете са изстреляли два патрона, които са минали през врата и през прозорец.

Един свидетел е казал на вестник *Либерасион*, че са попитали на рецепцията, на кой етаж се намират офисите на Шарли Ебдо. Анонимна жена, която е работела в офис на втория етаж на *Шарли Ебдо* казва пред радио *Франс Инфо*, че първоначално тя и колегите и са чули ‘(...)голям взрив. След това някой просто отвори вратата на нашия офис с едно движение и поиска да узнае, къде се намират офисите на Шарли Ебдо. Той имаше пушка. Ние отстъпихме назад. След като той излезе, чухме изтрели. Отидохме до прозорците и видяхме двама мъже да тичат с оръжие...Отвън те крещяха и продължаваха да стрелят‘.

(Източник: *Гардиън*, сряда, 7 януари 2015 година)

Част 3:

Основни принципи на журналистическата етика и стандарти

Според Дружеството на професионалните журналисти, най-престижната организация на професионалните журналисти в Съединените американски щати, четирите основни принципа на журналистическата етика са:

- 1) Да търсиш истината и да я отразяваш в репортажите си;
- 2) Да свеждаш вредите от твоята работа до минимум;
- 3) Да действаш независимо;
- 4) Да си отговорен и прозрачен

Освен това един журналист, който е професионалист трябва да се старее при всякакви обстоятелства и с всички възможни средства да остане безпристрастен и да отразява единствено това, което е привлякло вниманието му. Следователно, ако се опитаме да дадем дефиниция на етичната и обективна журналистика, тя трябва да включва следното: етичната и обективна журналистика включва основните ценности, които човек трябва да притежава, за да изпълнява задълженията си на журналист по възможно най-професионалния начин. Ако трябва да допълним тези принципи, един професионален журналист, трябва винаги да е в състояние:

- а) Да обясни етическите си избори и процеси на аудиторията;
- б) Да насърчава, а не да избягва диалога с аудиторията си и с други страни, пряко свързани с работата му;
- в) Да реагира бързо на въпроси относно акуратността, яснотата и добросъвестността на своите материали;
- г) Да признава грешките си и да ги отразява своевременно на видно място;
- д) Да обяснява корекциите и поясненията внимателно и ясно.

В същото време той или тя трябва незабавно да разкрива неетичното поведение в журналистиката, включително на журналистическите браншови организации и да действа според същите високи стандарти, които той/тя очаква от другите. Дали

всичко това звучи твърде теоритично? Може би е така. Ето защо нека се опитаме да ги направим по-конкретни, като дадем специфични примери за това, какво трябва да правим и какво трябва да избягваме.

А. Корупция:

Дефиниция

Корупцията е феномен, който не се нуждае от много анализ. Хората от почти всички части на света могат да дадат поне един пример, в които са били свидетели на корупционни практики. Излишно е да споменаваме, че установяването и правенето ѝ в обществено достояние се е превърнало в основно задължение на журналистите. Но какво да кажем за корупцията в самите медии? Медиите и техните служители често са описвани като “огледало на обществото”, което означава, че те не могат да останат имунизирани от патологиите, от които всяко общество страда. Затова един от основните проблеми и предизвикателства, с които както обществото, така и медиите трябва да се справят, е корупцията. Но какво всъщност означава корупция в медиите? Кои журналисти трябва да бъдат наричани корумпирани и защо?

Тези въпроси никога нямат прости отговори. За почти всички корупция означава приемането на подаръци в замяна на благоприятна статия или дори обикновено пътуване, предложено и платено на даден журналист от частна корпорация.

За повечето това означава и огромните суми предоставени на дадена медия чрез рекламата, за да може да се предотврати тази медия да публикува неблагоприятни репортажи за работодателя. Макар и отразяването на случаи свързани с корупция (в дадена система, държава или държавна или частна организация) да изглежда на пръв поглед лесно, всъщност изобщо не е.

Докато отразяването на случаи на корупция в една система държава или организация (външна корупция) изглежда сравнително просто, всъщност не е. Трябва да се вземат в предвид специфичните условия, с които журналистът трябва да се сблъска, преди да излъчи даден репортаж (колко демократично или авторитарно е правителството, колко са развити инструментите на гражданското общество, колко ефективни са средствата за борба с корупцията). Предизвикателството става още по-голямо, когато журналистите отразяват корупционни случаи в рамките на медийния бранш (вътрешна корупция) по обясними причини (страх от уволнение, връзки с колеги и др.). И в двата случая се изисква ясно съзнание, обективна нагласа и абсолютна отдаденост на гореспомнатите принципи.

Как да отразяваме корупцията

А. Отразяване в случаите на външна корупция

Журналистите винаги трябва да прилагат следните принципи:

Да разбират необходимостта да служат като надзорни органи върху обществените дела и правителството.

Да гарантират, че дейности свързани с обществения интерес се провеждат по открит начин и че публичните регистри са достъпни за всички.

Да обясняват контекста. Да полагат особено големи усилия да не представят по подвеждащ начин или да не опростяват твърде много нещата, когато разпространяват, представят или обобщават една история.

Да събират, обновяват или поправят информация през целия живот на една новина.

Трябва ясно да посочват източниците на информация. Обществеността има право на колкото е възможно повече информация, за да има възможността да прецени надеждността и мотивациите на източниците. В случай, че източниците са анонимни, трябва подробно да обясните, защо това се е налагало. Противоречиво е да публикувате разследване за корупция и същевременно да скривате информация без да имате уважителна причина да го правите.

Старателно да търсят засегнатите от журналистически репортажи, за да им предоставят възможността да дадат отговор на критиките или обвиненията в злоупотреби.

Да избягват да събират информацията си под прикритие или да прилагат други скришни методи, освен ако традиционните открити методи няма да доведат до разкриване на обществено значими факти.

Да бъдат бдителни и смели за това да държат хората на важни обществени позиции отговорни за действията си. Да дават гласност на безгласните.

Да подпомагат откритата и цивилизована обмяна на гледни точки, дори това да са мнения, които те не споделят.

Трябва да избягват да съдят според стереотипите. Журналистите трябва да изследват, по какъв начин техните ценности и опит могат да се отразят на начина по който отразяват информацията.

Трябва да осигуряват достъп до материала, с който са работили, ако това е важно и уместно.

Никога не трябва умишлено да изкривяват фактите или контекста, включително и визуалната информация.

Трябва да дават повече гласност на слабите, на тези, които не са достатъчно добре представени, на засегнатите от корупция, а не на тези, които поддържат корупцията и се опитват да се оправдават за това, че я използват за лични облаги.

Б. Вътрешна корупция

Журналистът никога не трябва да забравя, че неговото основно задължение е да служи на обществото, а не на своите колеги, приятели или работодатели. Затова:

Той или тя трябва да избягва конфликт на интереси, независимо дали са реални или само се възприемат като такива и да разкрива конфликтите, които не могат да бъдат избегнати.

В същото време при всички положения трябва да отказва подаръци, услуги, пари в брой под всякаква форма, безплатни пътувания и всякакво друго специално отношение и да избягва всякакви други странични дейности, които биха могли да компроментират неговата почтеност или безпристрастност или да наранят неговия авторитет.

Трябва да отказва специално отношение от страна на рекламодатели, дарители или всякакви други специфични интереси и да се противопоставя на вътрешен и външен натиск да промени хода на дадено разследване.

Трябва да е в състояние да разграничава новините от рекламата и да действа срещу различни хибридни форми, които размиват границата между двете. Също така съдържание, което е било спонсорирано ясно трябва да се обозначи като такова.

Примери/Досегашен опит

В началото на януари 2015 година Балканската мрежа за разследваща журналистика (BIRN) публикува история, в която разкрива как държавната електроразпределителна компания Електропривреда Сърбия възлага обществена поръчка за възстановяването на мината Тамнава на консорциум, който няма никакъв предишен опит в подобни операции, като по този начин е повишила значително общия размер на разходите. Сръбският министър-председател Александър Вучич не само че осъжда историята като лъжа и обявява журналистите от BIRN за лъжци, но също така обвинява

журналистическата организация, че получава пари по европейски програми, за да говори срещу сръбското правителство. BIRN отхвърля обвиненията на Вучич и обявява, че репортажът отговаря на 100% на истината. В същото време инцидентът предизвиква остра реакция от страна на Европейския Съюз, който призова сръбското правителство да не възпрепятства възможността на медиите да го критикуват.

Б. Как да избягваме и поправяме грешки

Дефиниция

Грешки се случват при всяка човешка дейност или по-точно казано, само тези, които не работят, не правят грешки. Един професионален журналист, който постоянно трябва да се съобразява с крайни срокове, всякакъв вид натиск, съмнения, относно достоверността на неговите източници, по подразбиране е склонен да прави множество такива грешки, независимо, дали е репортер, главен редактор или колумнист. Начинът, по който реагира при допуснати грешки е този, който подчертава разликата между журналистите.

Основните причини за честите и не толкова честите журналистически грешки са:

- Липса на време за двойна проверка на фактите
- Прекалено кратки срокове
- Подвеждаща/невярна информация
- Натиск от страна на началниците
- Прекалено голямо доверие в собствените си способности и инстинкт
- Измама

Всичко освен последното от изброените неща попада в категорията несъзнателни грешки, докато измамата се случва, когато журналистът предварително знае, че публикува невярна информация, за да създаде умишлено погрешно впечатление или да навреди на даден човек или на организация. Този вид „грешки“ пряко противоречат на основните принципи на професията, както са описани по-горе и трябва да имат сериозни последици. Всички други грешки, без значение, колко са сериозни, могат да бъдат премахнати или коригирани.

Как да избегнете и поправите грешки

На първо място всеки професионален журналист винаги трябва да има в предвид, че няма основателни оправдания за публикуването на неточна или грешна информация. Аудиторията, работодателите и колегите навярно ще простят грешката, но няма да простят лесно. Затова винаги е по-добре, да не публикуваме нещо, за което не сме на 100 процента сигурни, че е вярно.

Тъй като грешки винаги се случват, е добре да знаем, какво да правим в подобни ситуации. Първата стъпка е разбира се да признаем грешката и да я коригираме своевременно и на видно място. Освен това, винаги е необходимо да обясним поправката и да поясним историята внимателно и ясно. Ако има молба да публикуваме отговор, трябва да я удовлетворим веднага, без да се замисляме и трябва да го представим в цялата му дължина без допълнителни коментари.

Примери/Досегашен опит

Това са някои примери за това, как се коригират грешки според гореописаните принципи:

Ню Йорк Таймс

Една статия в неделя за дипломатическия живот на Дж. Кристофър Стивънс, американският посланик в Либия, който беше убит при атака миналата седмица, се позовава неточно на разказ, който гн. Стивънс е предал за среща между Сесилия Саркози, по онова време жена на френския президент и либийския диктатор Муамар ел Кадафи през 2007 година. Въпреки че гн. Стивънс беше пуснал слух, според който Кадафи е отворил робата си по време на среща и е бил гол отдолу, бившата г-жа Саркози, сега г-жа Атиас твърди, че гн. Стивънс не е присъствал на срещата и историята, която е повторил, не е вярна. Статията също погрешно посочва страната, в която гн. Стивънс е работил заедно с бившия дипломат, Джон Бел. Те за били заедно в Египет, не в Сирия.

(Неделя, 18 ноември 2012 г.)

Гардиън

“В статия относно броя на хомосексуалните членове на консервативната партия, Иван Дейвис, авторът на текста, цитира коментари на Бен Фентън, журналист от *Файненшъл Таймс*. Той е допуснал грешка: Дейвис всъщност е искал да цитира Бен Фърнивал, бившият председател на групата на лесбийките, бисексуалните, гейовете и трансексуалните Парли Аут. Радваме се да отбележим, че Фентън няма никакъв принос към настоящата статия и че Дейвис не би имал никакъв повод да го споменава, тъй като Фентън не е нито гей, нито някога се е изказвал публично относно политическите си пристрастия. Вестник *Гардиън* се извинява за грешката.“

(‘Радвам се, че съм тори’, 21 април 2012 година, страница 37, уикенд издание)

Списание Икономист

“В статията, озаглавена ‘Стойността на един добър редактор‘ от 7 януари, ние неволно доказахме тезата на заглавието, като се позовахме на Джошуа Розентал от университета в Пуерто Рико в последствие като ‘Мис Розентал‘. Това идентифициращо пола наименование и било предназначено за колежката му, Сандра Гарет. Извиняваме се и на двамата.“

Вестник Сън

“Отразяването на трагедията в Хилсбъро от вестник *Сън* е без съмнение най-черният ден в историята на този вестник. Докладът на независимата група относно бедствието в Хилсбъро разкрива позорния опит на полицията в южен Йоркшир да прикрие своята вина зад димна завеса от лъжи.

В него се подчертава съгласуваната кампания на визши служители да опетни невинни хора, като изфабрикува злобещи твърдения за феновете на Ливърпул и след това да ги предостави на медиите.

Непростимо е за вестник *Сън*, че представихме подобна дезинформация като факти, която опетни репутацията на феновете на Ливърпул, включително на 96те жертви.

Днес ние безрезервно се извиняваме на жертвите на Хилсбъро, техните семейства, поддръжниците на Ливърпул, града Ливърпул и всички наши читатели за нашата погрешна преценка.

Ролята на един вестник е да разкрива несправедливостите. Да разследва твърденията на тези, които са на власт.

В случая с трагедията на Хилсбъро, ние не успяхме.“

Бележка: таблоидът се извинява на първа страница в четвъртък, на 13 септември 2012 година.

А следното е пример за недостатъчно коректно извинение, публикувано от медиен гигант като *Би Би Си* и неговото телевизионно предаване “Панорама на Северна Корея“.

“Разкриването на истории в трудни и опасни места е една от най-силните страни на *Би Би Си*. Имаше истински обществен интерес в това да се заснеме програма в Северна Корея, но от гледна точка на Тръста, *Би Би Си* не е успяла да гарантира, че

всички младежи, с които Панорама е пътувала, са получили достатъчно изчерпателна информация, относно потенциалните рискове, която да им даде възможността да дадат информирано съгласие. Това беше сериозен пропуск и е правилно *Би Би Си* да се извини на жалбоподавателите.“

(Понеделник, 17 април 2014 г.)

Въпреки че телевизията признава грешките си и се извинява, не успява да го направи в ефир, въпреки фактът, че е допуснала грешка в ефир. Вместо това извинението се ограничаваше до кратко, само в писмена форма извинение.

В. Отразяване на събитията под влиянието на етническа, езикова, политическа, културна или спортна принадлежност

Дефиниция

Журналистите като част от обществото, също имат своите етнически, езикови, политически и други принадлежности. Това е нещо напълно нормално и те имат пълното право да се свързват с каквито групи и интереси пожелаят. Проблемите се появяват, когато това започва директно или индиректно да се отразява на работата им. Според принципите на етичната и обективна журналистика, това е абсолютно забранено. Но доколко е лесно да се избегне?

Основното предизвикателство е, че журналистът трябва да се дистанцира от групите, към които принадлежи, а това е всичко друго, но не и лесно. Човек, който в училище е научил, че съседната държава винаги се е стремяла да навреди на неговата, е по-склонен да има негативна нагласа, когато отразява събития свързани с тази държава.

Журналист, свързан с политическа партия изпитва трудности да скрие негативното си мнение за политическите □ конкуренти, докато поддръжникът на даден спортен отбор, може също да е по-склонен да отразява събитията в полза на любимия си тим.

Как да работите в такива условия

Очевидно е, че един журналист не може да избегне етническата си или езикова принадлежност. Въпреки това един професионалист трябва на всяка цена да избягва да действа според политическите си пристрастия. Разбира се, дори тогава е трудно да остане неутрален.

Затова той/тя трябва да:

- Избягва конфликти на интереси, независимо, дали са истински или само възприемани като такива.
- Стои далеч от организации, които биха могли да компроментират неговия авторитет.
- Винаги да оповестява неизбежните конфликти на интереси.
- Да бъде бдителен и смел за това да държи тези, които имат власт под отговорност.
- Да умее да прави разграничение между защитаването на дадена кауза и правенето на новини. Анализите и коментарите трябва да бъдат обявявани като такива и да не представят невярно факти или контекст.
- Да са наясно че имат специалното задължение да гарантират, че дейности в интерес на обществото се провеждат на открито и че правителствените архиви са отворени за инспекция.

Пълната обективност може би е невъзможна, но безпристрастността въпреки това трябва да остане главна цел.

Дори тези, на които се плаща да имат мнение, а не просто да предават случващото се- колумнисти, писатели, домакини на ток шоута, блогъри- трябва поне да са осведомени за всички важни гледни точки и да ги предоставят на читателите или зрителите си. Особено за журналистите, които отразяват политически или спортни новини, основния индикатор за качеството на тяхната работа трябва да бъде тяхната безпристрастност.

Ако не могат да бъдат безпристрастни, трябва незабавно да помолят да бъдат освободени преди да причинят щети, които със сигурност биха подронили техния авторитет, както и авторитета на техния работодател.

Това разбира се не означава, че един журналист трябва да отива в другата крайност и да избягва дори да ходи да гласува. Но тъй като е застрашено доверието в журналиста, обективността е задължително условие.

Същото важи и когато става въпрос за теми, свързани със семействата и близките връзки, които поставят друг набор от етични дилеми. Един журналист трябва при всички положения да отказва да отразява каквито и да е публични изяви на такива личности. Ако не го направи, е много вероятно да

бъде заклеймен, че упражнява протекционизъм, без дори да не прави практически нищо нередно.

А какво трябва един журналист да прави, когато той работи за вестник/телевизия/радио или онлайн портал, който има ясна политическа, спортна или друг вид принадлежност? Това е труден въпрос, защото не може да се направи много в подобен случай. Ясна редакционна политика, която е известна на всеки служител и на обществеността, може да реши част от въпросите, които ще се появят, но със сигурност не всички. Медиите трябва да бъдат насърчавани да подкрепят кандидати или партии, ако няма друг начин. Това е практика, широко разпространена в Съединените щати и тя донякъде облекчава тежестта, която журналистът трябва да носи. Като се съобщава на зрителите и читателите чрез официална подкрепа, кои политически кандидати споделят идеите на вестника е част от тази дискусия. Това, което всеки професионален журналист трябва да направи е, да използва всяка възможност да обяснява разликата между новини и мнение.

Съюзите на журналистите също трябва да бъдат много активни, като притискат както своите членове, така и работодателите, да прилагат видимо сходни стандарти, като по този начин създават по-здравословна и по-справедлива работна среда.

Примери/Досегашен опит

Добра практика

Редакторът и издател на вестник Денвер веднъж казал на служителите си да не ходят на концерт, приходите от който съставят цял да дари на кандидат за Сената на САЩ. Това правило се отнасяло за всички служители, от редакторите до пощальоните.

Вътрешнофирменият етичен кодекс на американски медии като *НПР* и *Ей Би Си*. Той забранява на журналистите да участват в процесии и демонстрации, които се занимават с проблеми, които са отразявани от тези медии, което значи почти всичко.

Лоши практики

Как обществени медии като *Би Би Си* и *Ел Паус* отразяваха референдумите за независимост на Шотландия и Каталуня.

Начинът, по който гръцките медии отразяват събития в Турция и Република Македония. Всички водещи медии едногласно осъждат всичко, случващо се в съседните на Гърция държави като провокация срещу Гърци и/или Кипър. Независимо от политическата им ориентация, гръцките медии явно приемат без резерви официалната линия по отношение на външната политика на гръцката държава.

Част 4:

Предизвикателствата на новите технологии

Ситуацията в днешно време е напълно различна от тази от преди няколко десетилетия. Днес има лаптопи, дигитални фотоапарати, миниатюрни, но високо технологични камери и смартфони, високи технологии и безжичен интернет, които дават възможност на репортерите да изпращат текстов, снимков и видео материал практически от фронтвата линия в реално време. Това е огромно предимство за днешните военни репортери, както и за журналистите по принцип, сравнено с възможностите, които са имали преди 20 години.

Само че както всеки технологичен напредък, този също си има недостатъци. В днешно време е много по-лесно да се наблюдава дейността на журналистите, включително и на военните репортери. Много по-лесно е незабележимо да се наблюдава, къде се придвижват, с кого общуват, каква информация съхраняват на телефоните или лаптопите си. В резултат на това службите за сигурност и разузнавателните органи, както и всички други заинтересовани страни, които притежават необходимото оборудване (което не винаги е скъпо или сложно за управление) могат да застрашат репортер или да го заплашат.

Затова лаптопът или смартфонът, които носите със себе си във военна зона трябва да съдържа възможно най-малко поверителна информация. Такава информация може да навреди на вас, вашата работа или на други хора, ако попадне в ръцете на някой злонамерен.

Запишете всички телефонни номера и друга важна за вашата работа информация на лист хартия, ако не можете да ги запомните наизуст (по възможност си създайте собствена кодова система) и я съхранявайте в скрито отделение на раницата, или във вашите дрехи или обувки. Кодът може да бъде прост, но е важно вие да сте го измислили.

Например можете да напишете номера по следния начин: 0 може да бъде кодът за 1, 9- кодът за 2 и тн. Имената могат да бъдат написани като прякори или още по

добре като понятия, които ви напомнят за конкретно лице, но които на другите биха изглеждали незначителни. Например можете да използвате „бинго“ за някого, който обича да залага или да играе игри с награди, „ъгъл“ за някого, който живее в ъглово жилище и тн. С това поведение ще осигурите на вас и хората, замесени с вас голяма безопасност. Макар че този метод може да изглежда примитивен, той е много ефикасен.

При всички положения докато сте във военна зона, дръжте възможно най-малко информация в своите комуникационни устройства. Всеки път когато изпращате важна и поверителна информация и получавате потвърждение, че информацията е получена, изтрийте данните от вашето устройство. Въпреки това дръжте някои данни на вашето устройство, но това не трябва да бъдат снимки, филми или важни документи, които да ви направят да изглеждате подозрително, ако ви попитат да покажете, каква информация сте събрали. Има възможност да разделите паметта на вашето устройство по начин, по който част от съдържанието му е видима за всички и друга част е достъпна само със специален код. Последните версии на мобилните операционни системи iOS и Андроид позволяват на потребителите да криптират цялата информация, запазена на техните мобилни устройства с високо допълнително ниво на сигурност.

В много държави, правителствата използват системи за филтриране на интернет. Особено по време на конфликти или масови протести и митинги (например в Турция по времето на протестите срещу застрояването на парка Гези през 2013 г.) работата в областта на информацията може да бъде обект на тежки органичения.

Това са няколко начина да преодолеее цензурата в интернет пространството:

Уеб прокси услуги

Уеб прокси услугите обикновено се използват, за да скриете вашия IP адрес, като по този начин можете да сърфирате в интернет анонимно и така да защитите своята самоличност онлайн. Освен това като използвате уеб прокси, можете да заобиколите интернет филтри и защити и по този начин да премахнете блокадата на страници като YouTube, Facebook, Twitter и др., които обикновено са блокирани в някои държави. Когато използвате уеб прокси, за да получите достъп до някоя страница, на страницата ще се отбележи IP адресът на проксита, а не адресът на вашият компютър и по този начин ще запазите своята анонимност. Има стотици безплатни уеб прокси услуги, които могат да ви дадат тези преимущества. Но също така има рискове за сигурността, когато използвате безплатни уеб прокси услуги, за да сърфирате в интернет. Когато използвате уеб прокси, всякаква деликатна информация, която се предава през проксита е незащитена. Затова, използването

на уеб прокси ви прави уязвими за хакери, които биха могли да откраднат вашите пароли или друга ценна информация. Можете да откриете повече информация по тази тема на следния адрес: http://en.cship.org/wiki/Main_Page или да помолите някой по-опитен от вас да инсталира тези услуги на вашите мобилни устройства.

VPN Услуги

VPN или виртуална частна мрежа е мрежова връзка, която ви дава възможността да създавате сигурни връзки, докато използвате обществената интернет връзка, за частни мрежи на отдалечени места. С VPN целият мрежов трафик (данни, глас, видео) преминава през защитен виртуален тунел между приемащите устройства (клиенти) и сървърите на доставчика на VPN и е кодиран.

VPN технологията използва комбинация от функции като криптиране, тунелиране на протоколи, капсулиране на данни и използване на сертифицирани връзки, за да ви подсилят със сигурна връзка до частни мрежи и да защитят вашата самоличност. С течение на времето, виртуалните частни мрежи (VPN мрежи) са се развили до степен да са в състояние да осигурят същото ниво на защитена комуникация между всяко възможно устройство, свързано с интернет. В днешни дни използването на VPN става все по-популярно сред журналистите като средство да защитават тяхната идентичност онлайн, да сърфират безопасно и да получават неограничен достъп до съдържание или уеб страници, които иначе са блокирани или цензурирани.

Тор Услуги

Тор е безплатен софтуер и отворена мрежа, който ви помага да се защитавате срещу анализ на трафика, форма на наблюдение на мрежата, която застрашава личната свобода и анонимност, поверителни бизнес дейности и взаимоотношения и държавната сигурност. Най-лесния начин да използвате Тор е да инсталирате Тор браузера (<https://www.torproject.org/download/download-easy.html.en>), самостоятелен уеб браузър, който осигурява всичко, което ви е необходимо, за да сърфирате в интернет безопасно.

Новите технологии са много полезни за журналистите, но понякога са свързани и с проблеми. Например журналистите, които работят във военни зони или правят репортажи за различни конфликти, природни бедствия и тн. трябва никога да не забравят, че в такива ситуации обикновено много различни интереси са замесени-някой се опитват да прикрият причините за дадено бедствие, или броя на жертвите

или сериозни грешки, които са били допуснати. Много често ще има страни, които ще се опитват да прикрият трагичните резултати от това, което се е случило. Подобна е ситуацията с разследващите журналисти, които искат да се задълбочат в даден случай и организират разследвания за криминални случаи, корупция и тн. Те могат да бъдат мишени, дори и без да се намират в конфликтни зони.

Във всички тези случаи журналистите трябва да използват сигурни връзки, когато общуват с други журналисти или с източниците си. Има много различни техники, които дават възможност на хората, работещи в медиите да предотвратят това да им подслушват телефоните или да им следят комуникацията онлайн.

Но за да направят това, журналистите трябва да имат специални знания, умения и устройства. Не е лесно да имате всичко това едновременно. Много от журналистите разчитат на специалисти в рамките на журналистическата общност. Дори за тази цел са създадени специализирани мрежи. Въпреки това всеки журналист би могъл да използва някои прости трикове и съвети, за да защити неговата/нейната комуникация.

Това са например алтернативните имейл услуги, които се използват от хора, които са решили да обменят комуникационно пространство едни с други. Един от триковете за това е използването на 'бягащ' IP адрес, който дава възможност на потребителя да изглежда, че все едно работи от различни държави, като същевременно през цялото време се намира на едно и също място. Промяната на IP адреса може също така да ви помогне да получите достъп до някои уеб страници, ако те са забранени в дадена държава (можете да промените с помощта на специален софтуер официалния местен IP адрес с IP адреса на друга държава и по този начин бихте могли да виждате страници, които са забранени за достъп от местни адреси). Като промените своя IP адрес, вие ставате трудно проследим за другите, защото промените местоположението си: например вие се намирате в Германия, но по номера на вашия IP адрес изглежда, сякаш се намирате в Канада, Нигерия, Италия или Румъния.

Също така можете да използвате криптирана комуникация- когато общувате чрез имейл или телефон. Няма начин, да бъдете абсолютно защитени от подслушване, но журналистите трябва да направят всичко по силите си, за да избегнат проблеми със сигурността.

Дигитална сигурност

Както показва случаят с Едуард Сноудън, цифровото наблюдение се е превърнало в истински проблем за гражданското общество. Особено журналистите стават лесна

жертва на националните и международните органи, както и на хакерите. След като подчертахме значението на личната сигурност, сега ще се съсредоточим върху техниките за осигуряване на дигитална сигурност и ще ви представим протоколите, които журналистите трябва да овладеят, за да могат да избегнат опасността да поставят себе си и своите източници в опасност.

Имайте впредвид, че можете да станете потенциална мишена на цифровото наблюдение, особено ако правите разследвания на чувствителни теми като:

- Терористични атаки и/или хора или организации свързани с тях
- Дейности свързани с организираната престъпност (като например трафик на наркотици и оръжие, пране на пари, трафик на хора и др.)
- Геополитически въпроси (като например конфликтни райони като Израел/Палестина, Украйна, Ислямска Държава, Ирак, Сирия и др.)
- Случаи на потенциални военни престъпления.

В такива случаи е възможно някой да опита да инсталира високо технологични и трудни за откриване програми или устройства на вашия компютър, за да може да наблюдава вашата работа (клавиши, снимки на екрана, дори е възможно да използват вашия компютър, за да записват, какво се случва в някоя стая, като използват вградените в компютъра микрофони и видео камера). Разбира се всички тези дейности могат да се извършват и с помощта на смартфони, както и на лаптопи. Смартфонът е най-уязвимият и опасен уред, който можете да използвате, защото той може да разкрие:

- Връзки през интернет (хората, с които разговаряте и съдържанието на тези разговори)
- Комуникацията по телефона (хората, с които разговаряте и съдържанието на тези разговори)
- Геолокацията (къде се намирате физически).

Как да работите при подобни условия/Практически съвети и действия, които можете да предприемете

Първото нещо, което трябва да направите е да направите оценка на ресурсите, които трябва да защитавате:

Източници; сътрудници; данни; комуникации; вас самите.

След това трябва да вземете решение относно поведението, което трябва да възприемете, за да можете да избегнете или намалите влиянието на цифровото наблюдение.

Анонимността е от ключово значение. Колкото по-добре запазите анонимността си, толкова по-лесно можете да вършите работата си и толкова по-защитени ще бъдете. Затова трябва да се научите да боравите с всички устройства, които ще подобрят вашата анонимност.

Един добър начин да направите това е да използвате цифрови и човешки пълномощници, което означава, че възможността да бъдете идентифицирани, трябва да се сведе до минимум. Например, ако трябва да купувате компютър, за да направите комуникацията си по-сигурна, не е разумно да го купувате лично (особено ако извършвате покупката по интернет, като използвате кредитна карта). Много по-добре е устройствата, които използвате, да бъдат закупвани от посредник, на когото имате доверие и които не е свързан с вас.

Цифровите посредници за част от хардуера и софтуера, които прикриват IP адреса на вашия компютър (който може да бъде идентифициран с вас) и кодират информацията, която вие изпращате по имейли или други комуникационни програми.

Затова трябва да използвате различни устройства в зависимост на нивото на заплахата, което сте оценили: ниво на заплахата; устройства.

Ниско: Компютърна защита, антивирусна програма, VPN (виртуална частна мрежа), руткит и скенери за Троянски кон, Truecrypt/BitLocker, сигурни имейл услуги. Най-добре е да използвате операционната система Linux, следващата най-сигурна система е Apple, а Windows е най-зле защитената.

Средно: Използвайте програмите Live distro, Tails, Whonix, Truecrypt, Protonmail. Използвайте отделен USB твърд диск.

Висока: Специално пригоден компютър, който трябва да носите навсякъде (за да избегнете опасността да му инсталират устройства без ваше знание), използвайте също така Live Distro, криптирайте електронната си поща, като използвате GPG, използвайте криптиран USB стик, на който държите цялата информация и Keywords, OTR или Scryptocat за комуникация в реално време, Tor + end, за да спрете процеса на криптиране.

(Източник: European University Institute e-learning moduls: Investigative journalism, 2014)

Пример: Сръбската уеб страницата Пешчаник (pescanik.net) стана обект на хакерски атаки няколко пъти през 2014 година. Порталът за мултимедия беше обект на масирани DDoS атаки, веднага след публикуването на статии, които представяха доказателства, че дисертациите на няколко влиятелни личности в Сърбия всъщност са били плагиати.

Книгата „Сигурност в кутия“ е много добро ръководство за дигитална сигурност, разработено от групите Tactical Technology Collective и Front Line. Можете да откриете безплатно копие на тази книга онлайн на адрес securityinabox.org, достъпно на различни езици като английски, немски, турски, руски, италиански, испански и др. Книгата се занимава със следните теми: Как да защитите компютъра си от атаки на вирусни програми и хакери; как да защитите вашата информация от физически атаки; как да създавате и поддържате сигурни пароли; как да защитите чувствителните файлове на вашия компютър; как да възстановите щетите след загуба на информация; Как да унищожите чувствителна информация; как да запазите комуникацията си по интернет в тайна; Как да останете анонимни и да заобиколите цензурата в Интернет.

Във въведението на тази книга пише: *“Активистите са все по-загрижени за тяхната сигурност в интернет и имат пълното право да бъдат. Въпреки че компютрите и Интернет могат да бъдат изключително мощни помощници на активистите, те също излагат някои групи (които може би вече са достатъчно уязвими) на нови опасности. Тъй като все повече активисти са започнали да разчитат на дигиталните технологии, за достигане на по-широки аудитории, както и за събиране на данни, подреждане на данните и комуникационни и мобилизационни цели, тези рискове са се увеличили. Ако сте активист, който се е съсредоточил върху чувствителни теми, или работите отблизо с такива хора, тогава сигурно сте били обект на заплахи за вашата дигитална сигурност и вашата анонимност (или сте чували истории за това). Компютри и архивиращи устройства, които са били конфискувани, пароли, които са били променени мистериозно, локални уеб сайтове, които са били обект на хакерски атаки или са били пренатоварени от зловреден интернет трафик, чуждестранни уеб страници, чийто достъп е бил блокиран и имейли, които изглеждат подправени, блокирани, променени или прочетени от някой друг, а не от крайния получател. Това са действителни истории и много от тях са се случили при обстоятелства, които правят нещата още по-лоши, като например, че компютрите и оперативните системи често не са актуализирани, софтуерът често е пиратски, а вирусите са често срещано явление.“*

Част 5:

Общи съвети

Защита на медийните организации от терористични и криминални атаки

Професионалните журналисти и медиите могат да бъдат обект на заплахи или нападения, дори и ако работят далеч от конфликтна зона. Медийни организации в “мирни държави” също са били обект на терористични или криминални нападения или на атаки по време на демонстрации. Ето и някои общи съвети за медийните организации:

1. Проверявайте всички лица, които идват във вашата редакция или офис. Не е задължително да правите скъпи проверки- може само да инсталирате камера пред вратата и редовно да проверявате, кой влиза в сградата. Не отваряйте вратата на непознати. Организирайте специална зала за срещи извън охраняваната зона. Уговаряйте срещите с непознати хора или източници извън офисната сграда на публично място, като например в кафене.

2. Бъдете много внимателни, когато отваряте писма и колети, които сте получили. Никога не забравяйте, че писма-бомби винаги могат да бъдат изпратени на медиите- те могат да бъдат направени от аматьори и въпреки това да бъдат опасни и да убият невинни хора. Бомбата може да бъде маскирана като поздравителна картичка или подарък. Експлозивното устройство може да бъде поставено дори в книга. В по-голямата част от случаите тези писма съдържат пластичен експлозив. Но също и нормално писмо може да бъде използвано за поставяне на антракс или друг тип биологично оръжие. Също така винаги съществува опасност да получите радиоактивен пакет. Затова може да бъде много полезно да добиете навика винаги да измервате радиоактивността на писмата и колетите, които получавате на адреса на редакцията. Например в САЩ през 2011 година бяха изпратени писма съдържащи спори на атракс до офисите на няколко медийни организации и политически представители. Петима бяха убити и още 17 заразени. Ако имате някакво съмнение относно дадено писмо, уведомете полицията.

3. Взимайте всяка заплаха насериозно- информирайте полицията за заплахата. Добре е също да информирате за това обществеността, местните журналистически асоциации и организациите, занимаващи се с проблемите на човешките права и свободата на пресата, както и международните организации, активни в тази сфера като СЕЕМО, но също и международни правителствени организации като ОССЕ, Съвета на Европа и др.
4. На среща с напознат човек или източник трябва винаги да присъстват двама журналисти. Единият журналист трябва да разговаря с информанта, а неговият колега трябва да се намира наблизо до мястото на срещата и да наблюдава случващото се и ако се налага да може по най-бързия начин да извика полицията.
5. Ако е възможно, инсталирайте система, която автоматично да записва всички приходящи обаждания.
6. Запазвайте всички получени имейли и дайте на колега достъп до тези имейли в спешни случаи.
7. Ако репортаж, публикуван от вашата медия е предизвикал негативна реакция на дадена група или човек, се свържете с международни организации, специализирани в областта на медийната свобода, както и местни журналистически асоциации и полицията за съвет.
8. Бъдете солидарни с другите медийни организации- ако някоя от тях има проблем, отразете случая. Препечатайте текстове, снимки или карикатури, които са били причина за атаките срещу тези медии. Помогнете им с по-широкото разпространяване на информацията по случая.
9. Ако имате усещането, че даден репортаж би могъл да провокира опасна реакция, например от страна на местна криминална групировка, организирайте публикуването на репортажа съвместно с медийна организация, която се намира извън пределите на вашата държава. Чуждестранната медийна компания трябва първа да публикува историята, а вие трябва да цитирате тази медия като източник на информацията. По този начин бихте могли да защитите служителите си от заплахи. Разбира се и престъпниците също имат добро трансгранично сътрудничество, но в повечето случаи е по-вероятно местна криминална групировка да заплашва местни журналисти, а не чуждестранни медии.

Защита от службите за разузнаване

Журналистите често са обект на наблюдение от службите за разузнаване. Във всяка държава са активни по няколко местни разузнавателни служби (граждански, военни, специализирани, работещи за институции като външно министерство) и на

различни такива от чужбина. Част от чуждестранните служби са активни чрез дипломатическите мисии, част са активни директно в държавата чрез собствени служители, а в някои държави също така има официални представителства на чуждестранни разузнавателни агенции и полицейски части.

1. Мислете за това, когато използвате вашия мобилен телефон или компютър или лаптоп. Кагато работите по случай, които не трябва да достига до трети лица, винаги използвайте допълнителен лаптоп или компютър, който да не е свързан с интернет (да няма безжична връзка).

2. Имайте в предвид, че всеки USB стик, който използвате- включително и нов, може да има инсталиран специален софтуер за шпионаж. Подобен софтуер може да бъде инсталиран на диск, DVD или друг сходен носител.

3. Ако представител на разузнавателна служба или на полицията се свърже с вас в качеството ви на журналист и ви предложи “да си сътрудничите”, използвайте медийната си власт и информирайте обществеността, какво се е случило. Ако считате, че срещата с държавен служител ще ви помогне да стигнете до важна за вас информация, не забравяйте, че сте журналист; това означава, че имате право да използвате всички източници, с които разполагате, но че никога не трябва да предоставяте на представителите на властта информацията, с която разполагате. Това се отнася в особено голяма степен до информация, която би могла да съсипе живота на някого. Срещайте се с представители на службите само на публични места; ако е възможно, водете колега със себе си, който да следи срещата от разстояние. Никога не приемайте заплащане, никога не поставяйте подписа си на документи. Никога не се съгласявайте да работите според желанията на този държавен служител. Винаги трябва да отстоявате независимостта си и по време на среща с официален представител, вие трябва да сте човекът, който „контролира“ срещата- не давайте шанс на този представител да започне да контролира вашата работа и вашия живот.

4. Ако пътувате, никога не забравяйте, че във всяка хотелска стая може да се инсталира миниатюрна камера. В днешно време е изключително лесно да се инсталира камера в хотелска стая.

5. Не оставяйте никакви документи или вашия лаптоп в хотелска стая, дори когато просто трябва да отидете до рецепцията за 5 минути. В това време служител на разузнаването би могъл да влезе в стаята ви и да открадне информация.

6. Ако имате среща в зала или на публично място, като ресторант или кафене, не забравяйте, че всяко такова място може да се наблюдава- може да има човек, който седи на съседната маса, но може също на мястото на срещата да е инсталирана

камера или микрофон. Новото поколение мобилни телефони предоставя възможността за лесно използване на камери или диктофони. Така че всеки, проведен от вас разговор може да бъде записан- понякога дори от ваш колега.

7. Хотелският сейф в много от случаите може много лесно да бъде отворен. Никога не оставяйте важни документи в хотелски сейф.

8. Вашият лаптоп и мобилният ви телефон трябва задължително а са защитени с парола. Тя няма със сигурност да ви защити от държавни служители, като тези, които работят за разузнавателните служби или от някои престъпници, но поне ще спечелите някакво допълнително време, а много често, хората, които се опитват да се доберат до вашата информация, нямат това време.

9. Използвайте софтуер, който автоматично променя вашия IP адрес.

10. Ако е необходимо, използвайте различни мобилни устройства и номера във вашата работа.

Допълнителни съвети

1. Ако пътувате в чужбина, носете по възможност (ако е позволено според законите на вашата държава) два паспорта със себе си. Носете единия у вас, а другия съхранявайте на сигурно място.

2. Ако отивате да отразявате демонстрация, никога не носете оригинала на важен документ със себе си- по възможност носете копие и оставете оригинала в дома си, в офиса, в хотела или на мястото, където сте отседнали. Ако сте на чуждо място, дръжте по възможност вещите си в сейф на рецепцията на хотела или наемете сейф в банка по време на престоя си, за да държите там всичките си важни документи. Ако имате контакт с местна медия, дръжте всички важни документи, които имате в офиса на ваш колега.

3. Съхранявайте копие на всички документи, които носите със себе си в дома си и ако е възможно в редакцията. В случай на необходимост можете лесно да получите копие по факс или на имейл адреса. Ако имате възможност, запаметете сканирани копия на вашите документи на Интернет или имейл сървър, за да може да имате лесен достъп до тези документи. Но не забравяйте, че престъпници, разузнавателните служби и хакери, също ще имат лесен достъп до тези копия, ако ги държите онлайн.

4. Винаги носете със себе си международна журналистическа карта. Такива карти се издават от IFJ и от SEEMO. Носете също със себе си и журналистическа карта, издадена от вашата медия или от местна журналистическа асоциация.

5. Никога не използвайте полицейски, военни или други държавни униформи, ако работите като журналист.

6. В някои ситуации е добре ясно да обозначите, че работите като журналист, като поставите табела ПРЕСА на своята кола. Но има и случаи, в които е по добре да не разкривате тази информация. Моля проверете политическата и криминалната ситуация в района или държавата, които планирате да посетите.

7. Не показвайте кадри на живо на полицейски отряди при случай на взимане на заложници или при опит за самоубийство. Избягвайте сензационното отразяване на самоубийства, взимане на заложници, войни, терористични или криминални атаки. Начинът, по който медиите отразяват дадено събитие може да повлияе на хората по начин, че да отнемат собствения си живот или да започнат криминална или терористична дейност- феномен известен като „зараза“. Винаги трябва да представяте фактите.

8. Никога не публикувайте и не издавайте по никакъв начин името на жертвите на престъпления, освен ако те сами не ви помолят за това.

9. Не прилагайте автоцензура. Ако има случаи, в които ви се налага да си налагате автоцензура, говорете за тях с вашите колеги и информирайте журналистически организации и организации, занимаващи се със свободата на медиите.

10. Ако работите като журналист при специфични условия- ако например работите като „прикачен журналист“ (репортер, който е причислен към военна част, участваща във въоръжени конфликти) или отразявате полицейска дейност, заедно с полицейски отряд, сте длъжни ясно да упоменете тази информация във вашия репортаж- вашите читатели, слушатели или зрители имат правото да знаят, че вашите репортажи са правени при специални условия и че до известна степен са били обект на цензура. Не забравяйте, че при работата при подобни условия, вие лесно можете да станете обект на атака.

11. Ако сте принудени да напуснете държавата, поради съображения за сигурност, се свържете с представители на чуждестранни дипломатически представителства (посолства) и потърсете помощ. Ако сте получавали смъртни заплахи и не ви е оказана помощ в собствената ви държава, моля обърнете се към чуждестранни дипломатически представителства, международни организации за защита свободата на пресата и журналистически асоциации, ОССЕ, Съвета на Европа, а също така проверете за възможността да получите журналистическо убежище в чужбина. Напускането на държавата за няколко месеца в спешни случаи може често да запази живота на журналистите. Безнаказаността, което означава освобождаването от наказателна отговорност или от санкции и глоби или невъзможността извършителите

на престъпления да бъдат съдени е много разпространено в държави с високо ниво на корупция или в държави, където членовете на службите за сигурност, полицията, армията и разузнаването са защитени от специални закони или от имунитет в случай на криминални, цивилни, административни или дисциплинарни наказания.

12. Информирайте се относно правната система в държавата, в която работите; ако живеете в чужбина, проверете местните законови регулации. Защитата и безопасността на журналистите не винаги е гарантирана от закона. Полицията не винаги защитава журналисти, които са били нападнати. Проверете, дали съществуват нормативни актове, които биха могли да бъдат използвани срещу вас. Проверете, дали държавните органи в страната, в която работите уважават поверителността на източниците, с които работят журналистите. Проверете законовите разпоредби в случаите на клевета, злословене, обида, но също и правовата уредба регламентираща достъпа до информация и защитата на личната информация. Много често закони свързани със защитата на държавната сигурност и анти-терористични закони усложняват живота на журналистите. Журналистите трябва да имат безпрепятствен достъп до официални длъжностни лица, правителствени говорители, обществени събития и прес конференции, но много често реалността е различна.

13. Дори когато работите като журналист под „нормални“ условия, трябва да имате предвид, че можете да станете жертва на заплахи. Мислете за това да защитавате себе си и семейството си, преди да сте станали обект на заплахи. Семейството и приятелите ви биха могли да станат обект на заплахи заради вашата работа. Не публикувайте в обществени или социални медии информация за вашия домашен адрес, за членовете на семейството си (особено за вашите деца) и за вашите приятели. Избягвайте да публикувате лични снимки в социални медии като фейсбук, твитър или линкдин. Не давайте информация относно вашата точна рождена дата (например можете да съобщите само годината, в която сте били родени, без да споменавате, на кой ден). Когато давате контактите си на някого, винаги давайте адреса и телефонния си номер в редакцията, а не вашите частни адрес и телефонен номер.

14. Журналисти, които редовно работят на опасни места или военни репортери са в по-голяма степен изложени на риск от посттравматично стресово разстройство (ПТСР). Според различни проучвания до 30-40 процента от военните кореспонденти може да страдат от ПТСР през живота си. Добър източник за повече информация относно ПТСР е Центърът за журналистика и травматология Дарт, който е проект на факултета по журналистика към Университета Колумбия. Центърът Дарт е посветен на информираното, иновативно и етично отразяване на насилие, конфликти и трагедии. Повече за ПТСР можете да научите в ръководството за организации, чиито служители работят във високо рискови условия: <http://www.ukpts.co.uk/site/assets/UKPTS-Guidance-Document-120614.pdf>

Част 6:

Допълнителни документи/публикации

1. План за действие на ООН за сигурността на журналистите и проблема с безнаказаността

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/un-plan-of-action/>. Този план е бил одобрен от Съвета на изпълнителните директори на ООН на 12 април 2012 година. Планът е подготвен по време на първото междуведомствено заседание на ООН по този въпрос, свикано от генералния секретар на ЮНЕСКО по молба на Междуправителствения съвет на Международната Програма за Развитие на Комуникациите (IPDC). Резолюция на Общото събрание на ООН посветена на безопасността на журналистите и проблема с безнаказаността, приета на 18 декември 2013 година.

2. Резолюция за безопасността на журналистите и проблема с безнаказаността от 2013 година:

<http://www.mfa.gr/missionsabroad/images/stories/missions/un/journalists.pdf>

3. Ръководство за безопасността на журналистите на ОССЕ

<http://www.osce.org/fom/85777>

4. Съветът за човешките права – безопасността на журналистите

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/27/L.7

5. Наръчник за сигурността на журналистите на CPJ

<https://cpj.org/reports/2012/04/journalist-security-guide.php>

6. Сигурност на информацията за журналисти от Центъра за разследваща журналистика

<http://www.tcij.org/resources/handbooks/infosec>

7. ЮНЕСКО – Сигурността на журналистите

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/>

8. Доклад за дигиталната и мобилната сигурност на мексиканските журналисти и блогъри

<https://freedomhouse.org/sites/default/files/Digital%20and%20Mobile%20Security%20for%20Mexican%20Journalists%20and%20Bloggers.pdf>

9. Дигиталната сигурност и журналистите от Центъра за Иновации и Обучение Интернюз

http://www.internews.org/sites/default/files/resources/Internews_PK_Secure_Journalist_2012-08.pdf

10. Безопасността на журналистите:

<https://source.opennews.org/en-US/learning/security-journalists-part-two-threat-modeling/>

11. Описването на цифровата и мобилната сигурност на журналистите и блогърите

<http://www.icfj.org/our-work/mapping-digital-and-mobile-security-journalists-and-bloggers>

12. Сигурността на журналистите онлайн: никога не приемайте, че сте в безопасност

<http://onlinejournalismblog.com/2013/02/06/online-security-for-journalists-never-assume-youre-secure/>

13. Платформа за новини и иновации <http://www.ipinewsinnovation.org/>

14. Дигитална сигурност на журналистите за напреднали

<http://www.kbridge.org/en/advanced-digital-security-for-journalists/>

Част 7:

Съвети в отделните държави

Няма държава в света, в която да не се упражнява някаква форма на натиск върху журналистите. Натискът може да се осъществява чрез нормативни актове или директно от човек или от група (бизнес лица, престъпници, мафия, фирми, религиозни групи, служители в затворите, полицаи, служители на разузнаването, политици, други общественици, но също и от анонимни лица-първият съсед, който е недоволен от факта, че журналистът отразява даден случай).

Контакти в случай на спешни ситуации:

В случай на заплаха/нападение, журналистите трябва да се обърнат към:

Съюз на Българските Журналисти
София 1000
ул. Граф Игнатиев 4
тел.: 02/9872808
факс: 02/9883047
sbj_bg@mail.bg

Център за развитие на медиите
София 1000
ул. Цар Симеон 57, ет. 3
тел.: 02/988 9265
mediacenter@mediacenterbg.org

Министерство на Вътрешните Работи
София 1113
ул. Александър Жендов 2
тел.: 02/948 2999
crisis@mfa.bg

Първо районно полицейско управление – СДП
ул. Шипченски проход 8,
тел. 872-25-74
Спешен номер (24 часа). 166

Александър Кашъмов: ръководител на правния отдел на “Програма достъп до информация“.

София 1000

бул. В. Левски 69

тел.: 02/980 1402

kashumov@hotmail.com

Съюз на юристите в България

гр. София 1000, ул. Пиротска № 7, етаж III

тел.: 2 987 83 90

E-mail: t.spassova@sub.bg

Други важни контакти:

Офис на представителството на ОССЕ по въпросите на свободата на медиите

Wallnerstrasse 6

1010 Vienna, Austria

Office: +43 1 514 36 6800

Fax: +43 1 514 36 6802

pm-fom@osce.org

Организация за свободата на медиите в Югоизточна Европа (SEEMO)

www.seemo.org

info@seemo.org

IFEX

Членовете на IFEX https://www.ifex.org/our_network/. IFEX е създадена през 1992 година в Монреал, Канада, когато дузина водещи организации, защитаващи правото на свобода на изразяването се събират, за да създадат механизъм за координация, който бързо да може да разкрива случаи на нарушения на свободата на словото по света.

Европол

<https://www.europol.europa.eu/>

Интерпол

<https://www.europol.europa.eu/>

Медийна защита

<http://www.mediasupport.org>

Международен Институт за Сигурност на Новините (INSI)

<http://www.newssafety.org/home>

Бележки за авторите

Радомир Личина

Старши редактор, *Данас*, Сърбия

Радомир Личина е един от основателите и собствениците на вестник *Данас*, независим политически всекидневник от Белград, Сърбия. Той има повече от 40 години опит като журналист в различни издания в бивша Югославия (*Борба* и *Наша Борба*) и Сърбия. Като журналист и редактор, той отразява събитията от различни държави от Европа, Южна Азия, Близкия Изток и Съединените Щати. Отделно от работата си за различни сръбски медии, той е автор на множество доклади, коментари, анализи и интервюта за различни медии в региона и в света и е участвал в редица регионални и международни конференции и форуми, посветени на медийната свобода и сътрудничеството между журналистите. Заедно с Оливер Вуйович той е един от създателите на Организацията за медиите в Югоизточна Европа (SEEMO).

Саша Лекович

Журналист на свободна практика и инструктор, Хърватия

Саша Лекович е професионален журналист от 1979 година. От 2003 година насам той е журналист на свободна практика и е директор на неправителствената организация Център за разследваща журналистика IJC (www.cin-ijc.com), базиран в Загреб, Хърватия, но е активен в цяла Югоизточна Европа. Като репортер и редактор/наставник, както и лицензиран инструктор и преподавател по разследваща журналистика, той е работил със стотици журналисти и студенти по журналистика, предимно в държавите от Източна и Югоизточна Европа, както и от Армения и Нигерия. Саша Лекович преподава разследваща журналистика във Верн в Загреб и във факултета по медии и комуникации в университета Зингиндунум в Белград, Сърбия. Той също така е съветник в Организацията за медиите в Югоизточна Европа (SEEMO).

Георгиос (Йоргос) Пападакис

журналист, Гърция

Георгиос (Йоргос) Пападакис започва журналистическата си кариера в телевизия *Антиена* и в радиото в Солун, Гърция. Неговите по-късни професионални ангажименти в различни държави включват публикации в редица гръцки, регионални и международни медии като вестниците *Експрес* и *Елефтеротипиа* и македонския информационен портал MKD.mk, информационната агенция Евроланг и още много други. В момента е комуникационен директор на Европейския свободен алианс (www.e-f-a.org) и колумнист във вестниците за малцинствата *Нова Зора* (на македонски) и *Тракианин Сеси* (на турски) в Гърция. Неговата кариера в комуникациите включва също така работа като говорител на UNDP, работа за частни корпорации в Гърция и в чужбина, обширни ангажименти в областта на връзките с обществеността, както и различни консултантски длъжности. Той също така е бил член на борда на SEEMO и специален съветник на генералния секретар на SEEMO по въпросите на малцинствените медии.

Сладжана Матейевич

Работи от 2000 година в различни проекти със SEEMO.

